

נתקבלו במערכת

מועדים לשיחה. קריאות חדשות בחגי ישראל. הרב יונתן זקס. ירושלים, מגיד, תשע"ט. 281 עמ'. (02-6330530)

כארבעים שיחות ודרשות ודברי מחשבה והגות על המועדים מאת הרב זקס נקבצו בספר הזה, וסודרו לפי מהלך השנה מראש השנה ועד שבועות. הרב זקס, לשעבר הרב הראשי של אנגליה, והיום מהוגי הדעות הידועים בעולם ונושא דברה של היהדות בחוגים משכילים ובאקדמיה בעולם כולו, שופע רעיונות ישנים וחדשים, נוגעים ללב ולמוח, המחזקים את הישן והקדוש ונותנים הגדרות ופרופורציות לחדש, בדברים פשוטים וקליטים, שלפעמים יש בהם גם מן הנשגב. כך למשל משפט אחד מדבריו על ראש השנה: 'מי שחוה את ראש השנה במלוא עומק משמעותו מגיע אל השנה החדשה טעון, מומרץ, ממוקד ומחודש, ספוג בידיעה כי להיות יהודי הוא לחיות לנוכח שכינת האל, לקדש את החיים למענו, ולרומם את חייהם של אחרים. כי המקום שאנו מביאים בו ברכה אל חיי הזולת הוא המקום שאלוקים, אל חי, איווה לו למשכן...' הספר תורגם מאנגלית באופן אומנותי ממש ע"י צור ארליך, וייש"כ.

פנים אל פנים. שזירת ההלכה והאגדה בתלמוד הבבלי. יונתן פיינטוך. ירושלים, מגיד, תשע"ט. יט+255 עמ'. (02-6330530)

ד"ר פיינטוך מלמד הלכה ואגדה ב'מכללת הרצוג' שע"י ישיבת הר עציון ובמוסדות אחרים. בספר זה הוא בוחן ומנתח מספר אגדות מן התלמוד הבבלי שהן חלק מסוגיא הלכתית. נוסף לניתוח ספרותי כמקובל במקומותינו מוסיף המחבר את ההקשר ההלכתי, שהוא רואה בו חלק מהותי בהבנת הסוגיות האגדתיות האלו, שהרי לא לשוא החליטו עורכי התלמוד להוסיף או להותיר את הסיפורים האלו לדורות בתוך הסוגיא ההלכתית. לא נותר אלא לבדוק מה באמת היה טעמם לעשות כך, ואיזה נופך מוסרי או רגשי ולעיתים אפילו הלכתי מוסיף הסיפור לסוגיא. כך למשל הפרק השמיני של מסכת יומא עוסק בתחילתו בחמשת העינויים הכלולים בציווי 'תענו את נפשותיכם', ובהמשך לסוגיא ההלכתית מובאות כמה אגדות שעוסקות באכילת המן במדבר, והמחבר מוצא בהן רמזים ברורים לעינוי החמישי - איסור תשמיש המיטה ביום הכיפורים, ומשמעותו הרוחנית.

תפילין. הלכה ממקורה. הרב יוסף צבי רימון. עורך: הרב דניאל פליישמן. אלון שבות, סולמות ומגיד, תשע"ט. 445 עמ'. (office@sulamot.org)

הרב רימון עושה זאת שוב: ספר הלכות תפילין בסדרת ספרי 'הלכה ממקורה', בו פרושות לפני הלומד כל סוגיות התפילין, הטכניות והתוכניות, באופן ברור ונגיש ומהודר, עם תמונות ותרשימים וטבלאות ותרשימי זרימה ונספחים, במתכונת מעין-אלבומית, שנותנת חשק ללמוד את הנושא עד תומו. אחת המטרות העיקריות של הרב רימון היא שלימוד ההלכות באופן ידידותי יגרום לנער שמתחיל להניח תפילין להרגיש את החשיבות וההתרגשות בקיום

המצוה הזו למשך ימים ושנים, קרוב למה שהרגיש בימים הראשונים שבהם הניח תפילין. שנים רבות עסק הרב רימון בהכנת החומר לספר הזה, ובתשע"א יצאה לאור המהדורה הראשונה של 'תפילין הלכה ממקורה'. עתה נמצאת לפנינו מהדורה מורחבת ומשודרת ומושלמת. כרך זה מיועד לבני תורה ולאנשים מבוגרים שרוצים לעיין בהלכות תפילין ממקורן באופן מסודר, ממקורותיהן בתורה ובחז"ל דרך הראשונים והשו"ע ונושאי כליו ועד לדעות אחרוני דורנו בשאלות חדשות, וכרך נוסף מקביל, בעריכה וסגנון המתאימים לבני המצוות הטריים, יצא לאור בקרוב. הספר כולל מבוא מחשבת, סיכום הלכות, ופרק רחב מלווה בתמונות רבות על דרך הכנת התפילין בימינו, דור שבו כמעט כל נער בר מצוה זוכה להתעטר בתפילין מהדורות הרבה יותר ממה שהשיגו צדיקי הדורות הקודמים, בגלל הפיתוחים הטכנולוגיים והשיפור באמצעים הקיים היום.

אושפיזי הראי"ה. שבעת האושפיזין במשנת הראי"ה קוק. ליקוט, עריכה ותמצות: דביר אַטרה. רמת גן, ישיבת ההסדר רמת גן, תשע"ט. 279 עמ'. (etradvir@gmail.com)

הרב אַטרה משמש כר"מ בישיבת ההסדר ברמת גן, שבראשותם של הרב יהושע שפירא והרב בן ציון אלגאזי ובנשיאותו של מורנו הרב יעקב אריאל שליט"א. בשנה שעברה הוא הוציא לאור חיבור חשוב על הלכות העלייה להר הבית בטהרה, והשנה הוא מזכה את הציבור הגדול של חובבי תורת הראי"ה בליקוט מסודר ומתוכנן של דברי הראי"ה מכל כתביו על כל אחד מהאושפיזין שמבקר בבתי ישראל בחג הסוכות. הדברים האלו מקשרים ומחברים בין האורחים החשובים האלו, שיטותיהם ודרכיהם ואיכויותיהם והשפעתם וקדושתם, על פי הגותו של מרן הראי"ה - לבין עם מקדשי חג הסוכות, וזה חשוב בעיקר בתקופתנו שבה הקשר עם שבעת האושפיזין אינו עניין רק למקובלים וגדולי ישראל. כל פיסקה מתורת הרב מלווה בציון מקורה, בתמצות קצר שלה בגיליון העמוד, ובהערות מחכימות בתחתיתו בשעת הצורך. הפרק הראשון על אברהם אבינו ע"ה עוסק בהופעת החסד מתוך תפיסה אחדותית של המציאות, והאחרון על דוד המלך ע"ה עוסק באורו של משיח. שי נאה למוקירי מרן הרב זצ"ל ותורתו לקראת יום הזיכרון הפ"ד שלו, שחל בג' אלול שעבר זה עתה.

העולם המופלא של נוסח התורה. אהרן קסל. ירושלים, כרמל, תשע"ט. 356 עמ'. (books@carmelph.co.il)

מה קורה כשאיש מתמטיקה מתחיל לעסוק בנוסח התורה? כאשר שיטת ה'דילוגים בתורה', שאמורה לדעתם של חובביה לגלות לנו צפנים ורמזים, ניסתה לקבל 'הכשר' אקדמאי, התבקש איש מחשבים ומתמטיקה מהאוניברסיטה העברית לסייע לפרויקט הבדיקה. מהר מאוד גילה להפתעתו הגדולה שיש בעיות בנוסח התורה - כמה אותיות בתורה (מתוך קצת למעלה משלוש מאות אלף) יש לגביהן מחלוקות בדרך כתיבתן בין העדות השונות (אשכנזים, ספרדים, תימנים), ולכן כל ה'דילוגים' בעצם 'כתובים על הקרח'! הוא נטש את הפרויקט ההוא, אבל הקשר שלו לשאלות נוסח התורה הפך לעמוק ומיוחד: הוא החל לעבור

על כל החומר ההלכתי והמדעי בנושא, בדק את הידע הקיים בידינו בעניין מצב אחדות נוסח המקרא בתקופת התנ"ך וחז"ל (שהרי כמה אמוראים הודו שאנו כבר לא 'בקיאים בחסרות ויתרות'), למד היטב את תורתם של חכמי המסורה, נכנס עמוק לפרשת 'כתר ארם צובה' וחלקיו האבודים, ניסה לברר את כל הגלוי והנסתר בעניין ספרי התורה של הר"ן והרמ"א המצויים-או-לא בידינו, ואף הכניס ראשו לסוגיא הקשה והעדינה של האמת ההלכתית מול האמת ההיסטורית בתחום זה. כדי להצליח להקיף את כל החומר הוא אף יצא לפנסיה מוקדמת, ואת כל מרצו וכשרונו השקיע במשך שנים בלימוד ובירור עצמאיים, ובמפגשי היכרות ולימוד ובחילופי דוא"ל עם כל 'ראשי המדברים' בתחום הזה בעולם התורה ובאקדמיה, בהם הרבנים יוסף קאפח ומרדכי ברויאר ז"ל, ויבל"א הרב דויד יצחקי ('דויד' מלא, הוא מקפיד על כך!), מבני ברק, פרופ' יצחק פנקובר ופרופ' יוסי עופר מבר אילן, וגם האספן וסוחר הספרים העתיקים משה רוזנפלד מירושלים וחברו סגן ראש המז"פ פינחס ברגמן מאלון שבות (בעניין זהו ספר התורה של הרמ"א) ועוד רבים אחרים. על כל זה ועל הרבה יותר מזה ימצא הקורא בכ"ד פרקי הספר, החובקים עולם ומלואו כפשוטו ממש - כל ההיסטוריה היהודית, העולם היהודי על גלויותיו ומסורותיו וגדולי חכמי ישראל מכל הדורות, ונוגעים בעצבים החשופים שבכבשונו של עולם. למרות המאמצים הגדולים של המחבר לא לחרוג מהקונצנזוס המקובל היום בעניין היחס לקדושת הנוסח לאותיותיו כפי שיטת הרמב"ם ב"ג עיקריו, הוא לא נמנע מלהציג בכמה מקומות גם דעות של קדמונים ושל חוקרים שמעוררים מתנומתם ספיקות מסוימים שאולי טובה הייתה להם התנומה, וגם נכנס, שלא בצדק לדעתי, לתולדות דרך כתיבת ספרי התורה בימי קדם (סוגי דיו שונים, הפפירוס בצד הקלף), תחום שרב בו הספק על הוודאי והוא אינו שייך באופן ישיר לנושא הספר. בכל אופן הספר בכללו מלא אוצרות של ידע, והוא ירתק את המתעניינים בתחום מתחילתו ועד סופו. הערה אחת: פרק 22 מוקדש למסורת השונה-מאוד של ועל נוסח התורה אצל ראשוני אשכנז, ולטענתו של הגר"מ פיינשטיין שחלקים מסוימים בפירושו רבי יהודה החסיד על התורה ובפירושו 'ציוני' על התורה תלמידים טועים כתבום, שהרי לא יתכן שהם יקלו ראש (לדעתו!) בקדושת וקדמות נוסח התורה; אך חבל שהמחבר לא ידע שהאדמו"ר מאונגוואר הגר"מ קליין, פוסק חשוב ועצמאי וידיד של הגרמ"פ, כתב שתי תשובות (שו"ת משנה הלכות תנייני ח"ב סי' ריד ושו"ת משנה הלכות חט"ז סי' קב) בהן הוא תמה על יחסו של הגרמ"פ לשני גדולים קדמונים אלו וכתביהם, ולא זו ממש עד שקבע שכנראה את תשובת הגרמ"פ ההיא תלמיד טועה כתב...

רמזי אלול. עבודת הנפש לחודש התשובה. אייל ורד. ירושלים, מגיד, תשע"ט. 208 עמ'. (02-6330530)

הרב והמחנך והסופר אייל ורד מגיש לקוראיו ל"א רמזים, המתחילים בערב ר"ח אלול ומסתיימים בערב ר"ה, פרק לכל יום, רמז לכל יום. ההכנות לאלול לדעת הרב ורד לא צריכות לכלול תוכחה אקטיבית או תשובה מאסיבית, אלא רמזים נוגעים - לא נוגעים, כאלו שדולים אותם מהמקורות וסופגים אותם בעדינות בגוף ובנפש. מהרמז הידוע 'אני לדודי ודודי לי',

ראשי תיבות 'אלול', שדוחף את המאמין לקשור קשרי אהבה ואמון בינו לבין ריבונו של עולם, ועד הרמז הפחות ידוע 'נשלחה אנשים ל'פנינו ו'יחפרו לנו את הארץ', ראשי תיבות 'אלול', שממליץ על יוזמה בעבודת ה' ועל שיבה רצונית אל ה', עשוי ספרון נאה ומושקע זה להיות המלווה היומי של האדם המתקדם צעד אחר צעד משלהי הימים הכואבים של מנחם אב לקראת הימים הנוראים של תשרי. הסגנון והתוכן המיוחדים של הרב אייל עם העיצוב המיוחד והפדנטי שיזמה מערכת 'מגיד' מבית 'קורן' מהווים שילוב מיוחד במינו שעשוי באמת ליגוע בלב.

דולה ומשקה. לקט שיחות בענייני גלות וגאולה. הרב יעקב הורוביץ. אופקים, תשע"ט. 38+תשסד עמ' (077-7141900)

אחרי שבעת כרכי 'דולה ומשקה' על המועדים, ועוד אחד על התורה וקניינה, הגיע תורו של כרך נוסף בסדרה זו שעוסק בגלות וגאולה, בצומות החורבן, בישמעאל ובעשיו, בברית בין הבתרים כשורש כל הגלויות, בפורענויות שבאות לעולם בכלל ובייסורי עם ישראל בפרט, בחטאי ירושלים ובשנאת חינום, ביחסי ישראל ואומות העולם, בגילוי שכינה וכנגדו בחילול השם שבחורבן, בסימני הגאולה ובשמחת ט"ו באב ועוד ועוד, על כל זה דיבר ודרש וחינך והשפיע גיסי הרב יעקב הורוביץ זצ"ל ראש ישיבת אופקים בימי בין המצרים בין שנת תשל"ד לשנת תשס"ט. הוא דלה מתורת רבותיו הגדולים, ובראשם רבי יצחק הוטנר זצ"ל ורבי יששכר מאיר זצ"ל, מדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים ומדברי גדולי הדורות בעלי הדעה והמחשבה ובראשם המהר"ל מפראג, בנה מהדברים מערכות מערות, והשקה בהן את תלמידיו במשך שנים רבות כולל בשנות מחלתו וחולשתו, עד שחיים לנו ולכל ישראל שבק לפני כעשר שנים. הרב הותיר אחריו מאות רבות של תלמידים מובהקים ואלפים של שומעי לקחו שנותו צמאים לדברי תורתו הערבים ולשיחותיו העמוקות, והם מוצאים נחמה פורתא בסדרת 'דולה ומשקה' שתלמידיו - הרבנים ר' תומר בכר והרב אברהם חיים הברמן ואחרים - דואגים להרחיבה שנה אחר שנה מכתבי הרב ומקלטות ומסיכומי תלמידים, כאשר על המלאכה עומדת אלמנתו - אחותי הגדולה הרבנית אסתר, 'אריך ה' ימיה בבריאות ובנחת, ואומרת לכל המפעל הזה 'גדל', ושפתותיו של גיסי היקר זצ"ל דובבות. גם סדרת ספרי 'דולה ומשקה' על הש"ס מתחילה לקרום עור וגידים.

כח הטענה. כללי טוען ונטען. יוסף אומן. בני ברק, תשע"ח. רמד עמ' (077-2122292)

דיני טוען ונטען הם מההלכות הקשות ורחבות ההיקף ביותר בתלמוד ובפוסקים, עד שבעל 'מנחת חינוך', שעוסק בספרו הנפלא בכל חלקי התורה ממש, כתב עליהם (מצוה נח): 'דינים אלו יעברו יחלופו מלוא רוחב ים התלמוד והפוסקים, על כן משכתי ידי מלכותבם'. עד כדי כך! נוסף לסוגיות הרבות שעוסקות בנושא הזה והדעות השונות בראשונים ובאחרונים בכל סוגיא וסוגיא, עיקר הסיבוך בעיון בהם נובע מכך שמדובר בטענות של התובע מול טענותיו של הנתבע, ובכל מקרה ומקרה יש לשקול את משקלה וכוחה של כל טענה מול הטענות

שכנגדה על פי השיטות השונות, ומול הנאמנויות והבירורים המצטרפים לעובדות המקרה משני צידי המתרס, וזה באמת מים שאין להם סוף. רוב הלומדים מסתפקים בהבנת כל סוגיא במקומה ולא מנסים להקיף את הנושא כולו. בא תלמיד חכם צעיר, בן וחתן של תלמידי חכמים ידועים (האב הרב אורי אומן שליט"א הוא בן דודו של ר' שלמה אומן הי"ד יקירנו), ופורס ממש באופן מתמטי את השמלה - הוא מבאר את כוחם של כל טענה וכל נאמנות וכל ביור, ומראה מתי זה מתגבר על זה. הספר מחולק ל"א פרקים כנגד י"א סוגי הנאמנויות והטענות הקיימות בהלכות טוען ונטען - הודאת בעל דין, עדים, עד אחד, 'אנן סהדי', חזקת סברא, מוחזקות, מרא קמא, מיגו, חזקה דמעיקרא, רוב, וברי ושמא, כאשר בכל פרק מוסבר תחילה תוכנה ומשמעותה של הטענה או הנאמנות נשואת הפרק, מה מקורה ומהם פרטי הלכותיה, ולאחר מכן, באופן שיטתי, באים עשרה סעיפים שמבארים מה כוחה של טענה זו מול כל אחת מהטענות או הנאמנויות האחרות שברשימה לפי הסדר, וכך פרק אחר פרק, מ'מלכת' הטענות הודאת בעל דין, ועד טענת 'ברי' מול טענת 'שמא', שגם היא טענה ניצחת - אך לא כאשר מועלים נגדה טענות או נאמנויות אחרות חזקות ממנה. המחבר חילק את הספר באופן מושכל - תמצית הדברים בחלק העליון של העמוד, הביאורים המקיפים בחלקו התחתון, ובסוף הספר מפתח מקיף לפי נושאים ולפי המקורות בש"ס ובפוסקים. אני הקטן לא ראוי להביע דעה על תוכן הספר, את זה יעשו תלמידי חכמים גדולים ממני, אבל הרעיון והביצוע של הצגת נושא הלכתי שלם כה מורכב באופן מיטבי - מוגש ושיטתי וידידותי ללומד, ראויים לכל שבח.

עֲלֵיךְ זָרְחָה. חייו ופועלו של השר ד"ר זרח ורהפטיג זצ"ל. איתמר ורהפטיג. מעלה אדומים, תשע"ח. 645 עמ'. (itamar.warhaftig@gmail.com)

בי"ז פרקים מתאר הרב ד"ר איתמר ורהפטיג, תלמיד חכם ומשפטן, את תולדותיו של אביו - תלמיד חכם ומשפטן, וגם איש ציבור ופוליטיקה, ממנסחי מגילת העצמאות ומחותמיה, וממבססי מוסדות התורה וההלכה העיקריים בארץ - הרבנות הראשית, בתי הדין הרבניים והחינוך הדתי והתורני, ממובילי החקיקה הדתית ועוד. ד"ר זרח נולד בפולין למשפחה של תלמידי חכמים, ומגיל צעיר עסק גם בצורכי ציבור. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה היה פעיל הצלה ראשי ומיוזמי העברת ישיבת מיר מליטא ליפן, והצליח לברוח עם משפחתו הצעירה ברגע האחרון, להגיע לארה"ב ומשם לארץ, בה הוכר כמומחה למשפט עברי ולמשפט בכלל, ותרם במשך עשרות שנים למדינה המתפתחת ולציונות הדתית בתחומים שונים. קשה לתאר במשפטים ספורים ספר כה גדוש בתוכן, בתיאור אירועים שהם היסטוריה בהתהוותה, שבה היה לחבר הכנסת והשר הלמדן ואיש הרוח ד"ר ורהפטיג חלק כה משמעותי, לכן אסתפק בשתי הצעות: בעמ' 157-158 מתואר תהליך גיבוש נוסח מגילת העצמאות ו'הפשרה הכואבת' במשפט 'מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים' וכו' במקום הנוסח הראוי 'מתוך ביטחון באלוקי ישראל', אבל בהערה מציין העורך בשם אביו שבתרגום הרשמי לאנגלית מתורגם הביטוי 'צור ישראל' במילים 'The Almighty G-d of Israel', כך שלא נשאר מקום לספק מהו ה'פשוט' האמיתי של הביטוי הזה... בעמ' 429 ואילך מתוארים מפעלים תורניים-

ספרותיים שהיה לשר ורהפטיג חלק משמעותי בקיומם, ובהם הסידורים 'רינת ישראל', הפירוש 'דעת מקרא' לתנ"ך של מוסד הרב קוק, פירוש המשנה של הרב פינחס קהתי בהוצאת 'היכל שלמה', התלמוד של הרב שטיינזלץ ועוד. לספר מצורפים נספחים ובהם קטעי נאומים וראיונות בנושאים שונים, ובס"ה מדובר בספר מונומנטלי עם ערך לדורות, שיש בהוצאתו לאור קיום משובח של הציווי 'מכבדו במוותו' ע"י ידידי הרב איתמר שיח'.

הן עם כלביא יקום. הרב חנניה רכל. רמת השרון, תשע"ט. 44 עמ'.
(chananya.r1@gmail.com)

על משמעות השם 'לביא', על סוגי האריות השונים לשמותיהם ולכינוייהם ועל הלביא כמלך האריות וכבעלה של הלביאה, על התאמת הכינוי 'לביא' לעם ישראל, על הופעות הלביא בתנ"ך ובחז"ל, על כל זה ועוד מאריך חתני היקר הרב חנניה, רב קהילת הגרעין התורני ברמת השרון ור"מ ביישיבה שם ובישיבה החדשה בישוב תפוח, בחוברת עדינה ואלגנטית שהוציא לאור לכבוד לידת בנו הטרי, שנקרא שמו בישראל 'לביא'. הובאו בה דברים בעניין עם ישראל כלביא בעבר ובהווה ובעז"ה בעתיד מאת גדולי החסידות - המגיד ממזריטש, בעל התניא, השפת אמת, ר' צדוק הכהן מלובלין וכמובן השם משמואל, וכן מאת מהר"ל, הנצי"ב, רש"י הירש, מרן הראי"ה ובנו רבנו הרצ"ה ועוד. מתוק מדבש.

ממדבר מתנה. דברי תורה על סדר פרשיות השבוע ומעגל השנה. הרב מתניה אריאל.
שעלבים, תשע"ט. 150 עמ'. (yderechaim@gmail.com)

כבר שנים רבות נוהג הרב מתניה אריאל, מייסדה וראשה של הישיבה הקטנה-הלאומית 'דרך חיים' שבשעלבים, לשלוח לבוגרים כל ערב שבת מסרון ובו רעיון קצר הקשור לשבת. בחמישים-שישים מילים הוא ממצה רעיון תורני-חינוכי הקשור לפרשה או לזמן תוך דקדוק בכל מילה, והתוכן והמסר מתקבלים בשמחה ע"י מאות בוגרים. במשך הזמן מעגל מקבלי המסרונים התרחב, ולקראת הגעתו של הרב ליובל גיל הבינה הפתיעו אותו בני משפחתו בחוברת שמכילה כמה דברי תורה קצרים לכל פרשה ולכל אירוע מתוך מסרוניו. וכך כתב לקראת יוה"כ"פ תשע"ט לתלמידיו: 'תפילות, החלטות, אוירה מרוממת - מה נעשה עם כל האוצר הזה שלא יהפך תוך כמה ימים לאבק פורח? נעילה! תפילת נעילה אינה רק סוף היום ונעילת שעריו, אלא גם התחלה מבטיחה של דרך חדשה. התכוננו רבות, הגענו לפסגות, ובעילה אנחנו נועלים את כל האוצר הזה בליבנו, ולוקחים את רגשות הקודש ואת הרגישות לזולת 'מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה!'

מחווה למנחם. אסופת מחקרים לכבוד מנחם חיים שמלצר. בעריכת שמואל גליק, א"מ כהן, א"מ פיאטלי. ירושלים, מכון שוקן, תשע"ט. 374+383 עמ'.
(glicksh@gmail.com)

פרופ' שמלצר הוא מומחה לפיטוט ולתולדות הספר העברי ועוד, והוא חביב ונערץ על חבריו

ותלמידיו. לקראת גבורותיו שחלו לפני כמה שנים התחילו כמה מהם להכין ספר יובל לכבודו, אך מסיבות שונות העניין התעכב, ורק עתה כשהוא מתקרב לעשור העשירי לחייו יוצא ספר גדול ומרשים זה לאור, ובו ל"ד מאמרים בעברית ובאנגלית העוסקים בענייני תפילה, פיוט, מחקרי ספרות וספרים, ספרות רבנית ותלמודית ותולדות עם ישראל. כמה מאמרים מעניינים במיוחד, בהם מאמר העוסק בגלגוליו של כת"י אשכנזי עתיק מגניזה בבית הכנסת לידי אספנים קראיים מפוקפקים ומהם לנסיך רוסי ולספריה בסנקט פטרסבורג, בה נעלם מעיני החוקרים למשך שמונים שנה עד שנתגלה פתאום לאחרונה בבדיקה שגרתית של האוסף... מאמר מרתק אחר עוקב אחרי הסוגריים, התווים הכה-שימושיים האלו בכתיבה ועוד יותר בההדרה, ההיסטוריה שלהם והסוגים שלהם ודרכי השימוש בהם בעבר הרחוק והקרוב ובהווה ובעתיד, לא יאומן איך שנושא שנראה כה טכני הופך למאמר היסטורי ועיוני וגם שימושי בן שלושים עמודים צפופים! מאמר נוסף עוסק בקשרים המיוחדים שהיו לפרופ' שאול ליברמן עם שתי דמויות תורניות רחוקות מאוד זו מזו - בן דודו החזון-איש ומורו פרופ' י"נ אפשטיין. עוד מאמרים עוסקים ב'טיול' בסוכה ובחזקת 'דייש אמצרי', במסמכים חדשים הקשורים להדפסת התלמוד בוונציה ע"י בומברג, בכינוי 'כתר' לכתבי יד מקראיים עתיקים, במשמעות המונח 'סוף הוראה', וכמובן שנמצאת בספר גם ביבליוגרפיה מקיפה של כתבי בעל היובל פרופ' שמלצר.

שני כהנים גדולים. מתורתם של שני רבי צדוק הכהן מלובלין והרב אברהם יצחק הכהן קוק. הרב חיים ישעיהו הדרי. עורך: אלעד ברנד. ירושלים, פרי הדר, תשע"ט. 416 עמ' (mprihadar@gmail.com)

הרב הדרי זצ"ל, ראש ישיבת הכותל ונשיאה במשך עשרות שנים, השאיר אחריו בעולם הזה נוסף לישיבה פורחת ואלפי תלמידים אוהבים, גם כמה ספרים, מאות מאמרים שנדפסו על גבי במות שונות, ואלפי דפים ובהם תקצירים של שיעורים ושיחות וביורוי נושאים אמוניים והגותיים שהוא לימד במשך השנים. עם הרבנית שתח' זכה הרב זצ"ל לגדל דור ישרים מבורך, וכמה מנכדיו ומתלמידיו לקחו על עצמם להוציא לאור בסדרת ספרים את המיטב מתורתו שבכתב לעולם הרחב, שהרי חבל שהאי שופרא יבלה בקלסרים ובמחשבים ולא תשזפנה אותו עיני הרבים המצפים לדבריו המסודרים והמקוריים של הרב הדרי ז"ל, אחרי מותו ככחיי. הסנונית הראשונה במבצע רחב היקף זה היא הספר הזה, הכולל ארבעה מאמרים העוסקים בתורתו של הכהן הגדול מדווינסק, ועוד מאמרים רבים העוסקים בהגותו של מרן הראי"ה, ובהם המאמר המפורסם 'על התשובה במשנתו של הרב קוק' שכתב הרב הדרי כאשר היה בן י"ח, בתקופה שהחלים מפציעה קשה.

האדם ומידותיו במשנת המהר"ל. עיונית ב'נתיבות עולם'. הרב ראובן רז. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ט. 171 עמ' (02-6526231)

הרב רז לומד ומלמד מהר"ל כבר שנים רבות. לתועלת תלמידיו וכל לומדי תורת המהר"ל

הוא חיבר ספר הדן בפרקים רבים מספר המידות של מהר"ל 'נתיבות עולם' ובמשמעות דבריו לאנשי דורנו. בכל מידה מבוררים מקורותיו של מהר"ל והרעיונות המרכזיים שבה, בשפה קלה ופשטה, שיכולה להיות גם סיכום וגם מבוא ללימוד דברים הכבדים והעמוקים של המהר"ל בגוף ספרו. בשנה שעברה הוציא לאור הרב המחבר ספר חשוב נוסף, גם כן בהוצאת מוסד הרב קוק, בשם 'המדרש לאור השפת אמת, הפרי צדיק והשם משמואל', שבו הוא מלקט שני רעיונות עיקריים של ה'שפת אמת' על כל פרשה כסדר פרשיות השבוע, ועליהם הוסיף הערות מאת ה'פרי צדיק' וה'שם משמואל', וגם תוספות משלו, בשפה קולחת ונעימה. יישר כוחו.

שובי נפשי. פרקים נבחרים בפסיכותרפיה אינטגרטיבית יהודית. ד"ר מיכאל אבולעפיה, עלי, תשע"ט. 684 עמ'. (052-9555868)

ד"ר אבולעפיה הוא פסיכיאטר שמטפל במטופליו בכל שיטות הפסיכיאטריה המודרנית, כאשר הרקע היהודי שלו ושלמה מהווה אצלו חלק מהותי מהטיפול. הוא גם מרצה קבוע במוסדות שונים, ופתח רשת של בתי ספר גבוהים בהם הוא מלמד עם צוות שלם שהדריך אנשי מקצוע בתחום הנפש בשיטות הפסיכיאטריה היהודית שלו. הוא גם כותב הרבה בכתבי עת ובעלוני שונים, יש לו פינה שבועית ברדיו, והוא מביע את דעתו בציבור מדי פעם בנושאים העומדים על הפרק וקשורים לענייני בריאות הנפש, חינוך, חיי משפחה, מצבי לחץ ועוד. נוסף לכל עיסוקיו הספיק ד"ר אבולעפיה לפרסם כבר כמה ספרים, חלקם עבור הציבור הרחב וחלקם המיועדים לאנשי מקצוע, ועתה נוסף לרשימה ספר גדול בכמות ובאיכות שמקיף חלק גדול מתורתו ומשנתו. בהקדמה הוא קובע בנחרצות שיש דבר כזה שנקרא 'פסיכולוגיה יהודית', והיא גישה לנפש האדם שנותנת תפקיד רחב לאמונה, להיות האדם חלק אלוהי ממעל ולאידאליים האלוקיים והאנושיים שמקיפים אותו, ומתוך כך גישה זו מאפשרת לפתור בעיות נפשיות בעזרת המבט האמוני, ובסיוע עקרונות שמקורם בחז"ל בנגלה וגם בנסתר. כחמישים פרקים בספר, כולם סובבים סביב העיקרון שרפואת הנפש אינה דומה לרפואת הגוף - שבה הנורמות ברורות יחסית, המדדים הביולוגיים אמינים והכלים לטיפול די אובייקטיביים; ברפואת הנפש יש לדעתו לתאם בין החלק החומרי, הנפש הבהמית, לבין החלק הרוחני - הנפש האלוהית, ולהדריך את המטופל להשתמש בכל כוחות נפשו כדי לחזור אל עצמו, לקבל את עצמו, להבין את סביבתו, ולהיות אדם בריא ושמח. מאות נושאים רפואיים-נפשיים-יהודיים נידונים בספר, חלקם בארוכה וחלקם בקצרה, ואמנה רק כמה מהם: טיפול יהודי מתוך אמונה, 'אני' ו'אני' מזוין, פסיכודרמה ומפגש עם ה', טומאה וטהרה נפשית, טיפול פסיכוסומטי יהודי, לגעת בכאב מתוך אמונה, טיפול באלימות רגשית, יצירת כלים ומנגנוני הגנה, מוכנות גנטית - במחקר, אצל חז"ל, ובניסיון הקליני, איזון בין כוחות, תהליך פסיכו-פתולוגי ועוד ועוד - ועוד לא הגענו לשליש הספר! בסוף הספר מונה המחבר בסדר הא"ב רשימה של 170 שיטות של טיפולים משלבי גוף ונפש, מ'אבחון דרך תדר הריח' ועד 'תזונה רפואית', וטוען שלכולן יש מקום גם כטיפול עצמאי וגם בשילוב עם שיטות אחרות. כמוכן שנוצר בספר גם הנושא המדובר של הנטיות ההפוכות והטיפול בהן; לדבריו הטיפול למי שמעוניין להתמודד ולשנות את נטייתו המינית צריך להיות דווקא

טיפול חווייתי, כאשר 'גבריות' יהודית אינה כלל אסרטיביות קשוחה כבתרבות המערבית - אלא עדינות ואצילות, הכלה ואהבה, עם לקיחת אחריות ויכולת מאבק, ויש צורך לקרב את המטופל אל עצמו תוך הבנה ואמפטיה, לגשת לכל אדם לפי המורכבות שלו, תוך תשומת לב והתיחסות ללחץ החברתי והפוליטי שמתייחס בספקנות להתמודדות הזו. ד"ר אבולעפיה ממשיך במידה מסוימת את דרכם של ד"ר ויקטור פרנקל בספרו 'האדם מחפש משמעות' ושיטת הלוגותרפיה שפיתח, ושל פרופ' מרדכי רוטנברג שמדגיש כבר עשרות שנים את הקשר העמוק בין הנפש לבין הרוח. בחייו המקצועיים ד"ר אבולעפיה מחבר בין הקליניקה לבין ההוראה והחינוך, והספר הגדול הזה 'שובי נפשי' מצטרף לסדרת הספרים שלו שיש בה סיוע ומקור למידה למטפלים וגם חומר רב ערך למתעניינים בנושאים אלו.

ליקוט המהר"ל מפראג. לקט דברי המהר"ל מפראג מתוך ספריו השונים, מסודרים וערוכים לפי נושאים. יעקב גרטנר. ירושלים, תשע"ט. תנת עמ'. (ygartner@013net.net)

לפני למעלה מיוכל שנים יצא לאור הספר 'כתבי מהר"ל מפראג' בשני כרכים, ובו הסופר והחוקר אברהם קריב ניסה להנגיש את דברי מהר"ל לציבור הרחב, בימים שרק בודדים עסקו בכתבי. אחרי שנים כה רבות, והריבוי הגדול של הלימוד בכתבי מהר"ל בעולם הישיבות כולו וגם במדרשות ובאקדמיה, ניגש הרב ד"ר יעקב גרטנר לעבודה דומה אך על פי טעמו וסגנונו, לתועלת הרבים שהעיון השיטתי בכתבי המהר"ל עצמם עדיין קשה להם, וכמורה דרך לאלו שמחפשים מפתח לעיקרי דבריו. במלאכה שהיא גם חוכמה ליקט הרב גרטנר אלפי קטעים וחילק אותם לכ-150 נושאים לפי סדר הא"ב, מ'אבות ואמהות' ועד 'תמימות', ויש בכך משום זיכוי הרבים.

פירוש קידושין לתלמיד הרא"ש. יוצא לאור לראשונה על פי כתב יד עם ציוני מקורות הערות וביאורים, מבוא ומפתחות ונספחים. מסדרת **אור הגנוז** - ראשונים הרואים אור לראשונה מכתבי-יד על מסכת קידושין, **ספר שני**. הרב אברהם שושנה והרב ישראל שניידר. ירושלים, מכון אופק, תשע"ט. 49 + תה עמ'. (ofeq.inst@gmail.com)

מכון 'אופק' מיסודו ובראשותו של הרב אברהם שושנה שליט"א הוא מכון איכותי, שהוצאת הספרים אצלו היא 'קב ונקי' - כמה עשרות ספרים הוא הוציא לאור מכתבי יד במשך עשרות שנות פעילותו, כמעט כולם ספרים חשובים של חז"ל ושל הקדמונים, במהדורות איכותיות ע"י מהדירים מהשורה הראשונה, בעימוד ועיצוב פדנטיים הרבה מעל הרף המקובל. הפעם מדובר על ביאור שלם של אחד הראשונים על מסכת קידושין המאוד-נלמדת בישיבות. המחבר הוא תלמיד חכם מבית מדרשו של הרא"ש, שמו כנראה ר' אברהם בן יו"ט מטודילה. חשיבותו של החיבור ניכרת גם בכך שר"י אבן חביבא בעל 'נימוקי יוסף' השתמש רבות בחיבור זה בפירושו על הרי"ף על המסכת. הרב שושנה מזכיר במבוא שהרי"ף סיכם את הסוגיות להלכה שבכל התלמוד כשהוא מוסיף עליהם חומר מאת הגאונים וקדמוני צפון אפריקה וספרד ומכריע את ההלכה, וספר הלכותיו הפך לספר המרכזי להלכה מאז התלמוד.

כעבור מאתיים שנה לקח הרא"ש את ספר הלכות הרי"ף כיסוד לפסקיו, ועליהם הוסיף את פסקי חכמי אשכנז והכרעותיו שלו, ובספרנו בא תלמידו והוסיף על אלו את פירושי רש"י, ר"י מלוניל והרמ"ה לאורך המסכת ואת ביאוריו שלו, ובכך נמצא לפנינו פירוש חדש ומקיף על כל המסכת, שפלא שלא הודפס עד היום. למרות סגנון ההסבר הפשוט של המחבר יש בדבריו לדעת הרב שושנה חידושים רבים בסוגיא ובדעת הראשונים שקדמוהו, ואותם הדגישו בהערותיהם הרב שושנה ומשנהו הרב שניידר לתועלת הלומדים. כמקובל בספרי מכון 'אופק' הוקדם לספר מבוא מקיף הדין בכל הבחינות - ההיסטורית, הביוגרפית, הביבליוגרפית והלמדנית, ממש חיבור בפני עצמו. ישר כוחם של המהדירים. עוד צירף הרב שושנה נספח ובו חידושים על מסכת קידושין מאבי רבי זבולון זצ"ל, מרבני העיר מרקש שבדרום מערב מרוקו בימי תפארתה. ברכת חזק ואמץ לרב שושנה שליט"א להמשך פעילות ענפה בגילוי הפצת תורה בישראל עוד שנים רבות בריאות וטובות.

ימי בראשית. קריאה חדשה ומקורית בפסוקי בראשית, החושפת את ההתאמה בין הנאמר בתורה לממצאי המדע. יצחק אורלן, בית אל, תשע"ט. 306 עמ'.
(yitzhak.orlan@gmail.com)

סודות בריאת העולם עוררו מאז ומתמיד סקרנות אצל כל אדם חושב, וכבר כתב קהלת בשעתו (ג, יא): 'וגם את העולם נתן בלבם, מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלוקים מראש ועד סוף'. 'העולם' הוא ההעלם, החידה, הסקרנות, הרצון להבין את מעשה האלוקים 'מראש ועד סוף', למרות שרוב הסיכויים שלמעשה עם כל המאמצים לא יצליח האדם 'למצוא' אותו. גם חז"ל הגבילו את החקירות במעשה בראשית, ואסרו עלינו ללמוד אותו בשניים (חגיגה פ"ב מ"א), כדי שלא נגיע למחוזות מסוכנים לנפש ולאמונה. ובכל זאת, בגבול המותר, עסקו בנושא אנשי תורה ומדע בכל הדורות, ובעיקר בדורנו בו המידע רחב ונגיש הרבה יותר מאי פעם. כך לפני שני עשורים התפרסם הספר 'בראשית ברא' של איש הפיסיקה פרופ' נתן אביעזר, בו הוא עוקב אחר פרשת בריאת העולם פסוק אחרי פסוק, ומנסה לתת לה הסבר מתאים על פי הידע המדעי העכשווי המעודכן, ובדרך כלל דבריו ראויים להישמע. לעומתו פרופ' משה טרופ בספרו 'חידת הקיום' דוחה חלק ניכר מהתאוריות המדעיות המקובלות לטובת פשוטו של מקרא ומסורות חז"ל, בכיוון גישת האדמו"ר מליובביץ' שיש לקבל את הכתוב והמסורת כפשוטם. אך בשני כיוונים אלו לא הכל היה סגור וברור, ונשאר עוד מקום להשלמת הדברים. ועתה קם אברך מבוגר ולמדן מבית אל, ואחרי התבוננות ולימוד ומחקר של שנים הוציא לאור ספר שמנסה להשתמש בפרשת בראשית כבסיס לאמונה במציאות ה', באחדותו, בשליטתו על העולם כולו גם בהתנהלות הרגילה-הטבעית וגם בהתערבויות מיוחדות (=ניסים). לשם זה הוא עוסק לאורך כשלושים פרקים בבירור עומק פשוטו של מקרא בפרקים הראשונים של ספר בראשית ובהתאמת עדויות התורה לכללי המדע אותם אנו מכירים היום יותר מאי-פעם, כולל הסבר מדעי לשלבי בריאת העולם, סדר בריאתו, גיל העולם, תפקודו, משמעות הביטויים 'ערב', 'יום', 'ברא', 'עשה', ההבדלים בין פרק א לפרק ב, תיאור מה קרה באמת במבול, ועוד. המחבר נעזר

באנשי מדע ובאנשי רוח, ומנסה להציג תמונה שלמה שבה המציאות המדעית היא שיקוף מדויק של פרשת בראשית שבתורה. מעניין מאוד.

מורה הנבוכים. חלק שני. מהדורה חדשה מונגשת של ספרו ההגותי של הרמב"ם. מבאר ועורך ראשי: יוחאי מקבילי. קדומים, מפעל משנה תורה, תשע"ט. כג+326 עמ'.
(rambam4u@gmail.com)

בגיליון הקודם סקרתי את הכרך הראשון של מהדורה זו של ה'מורה נבוכים', וכבר הגענו לכרך השני. הרב מקבילי בעל המרץ הבלתי נדלה הספיק תוך פחות משנה להוציא לאור כרך נוסף של מהדורתו של ספרו הגדול של הרמב"ם 'מורה הנבוכים' כשהוא מתוקן מכל כיוון מבט: תרגום בהיר ועכשווי חדש, המבוסס על התרגומים הקודמים אך אינו מחויב להם, ביאור קצר ועדכני כמסורת הביאורים הנפלאים של מפעל משנה תורה, וכן הרחבות ועיונים, טבלאות ונספחים. נוסף לעורך המבאר והמו"ל הרב יוחאי, חברו אליו גם במפעל זה טובי הכוחות בין חוקרי הרמב"ם, מומחים כל אחד בתחומו - ד"ר יחיאל קארה בענייני לשון, הרב הלל גרשוני בתרגום ובביאור, ורבים אחרים. ובאמת פנים חדשות באו לכאן, כאשר כל משפט, נוסף לתרגום הבהיר, מתפרש בצידו באופן ממצה בעברית תקינת ונוחה לעיון. הרב מקבילי מנסה להגיע להבנת עומק פשט דברי הרמב"ם, אך לא מתבייש גם להביע בהערות ובהרחבות את דעתו, ולהזכיר את דעתם של הוגי דעות קדומים אחרים שיתכן שהרמב"ם הושפע גם מהם ויתכן שלא...

שני פירושי ר' אברהם אבן עזרא על מגילת אסתר. מהדורה מדעית מבוארת. מאת איילה משאלי ומשה צפור. עריכה: אוריאל סימון. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ט. 270 עמ'.
(www.biupress.co.il)

עד גיל חמישים חי רבי אברהם ב"ר מאיר למשפחת אבן עזרא בספרד, ומתקופה זו לא נותר לנו דבר מפרי עטו. בעשרים וחמש השנים הבאות הוא נדד בין ערי איטליה - רומא, לוקא, מנטובה וורונה, וערי פרוונס - נרבונה ובדרש, הגיע לעיר רואן שבצפון-מערב צרפת, ובשנותיו האחרונות חי ופעל ויצר בלונדון עד לפטירתו בשנת תתקכ"ד, וכדבריו לפני מותו על פי האגדה הידועה: 'אברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרון אף של העולם'... הפירושים והחיבורים הרבים שכתב בשליש האחרון של חייו לא נכתבו על פי תוכנית מסוימת אלא היוו כנראה שכר או מתנה למארחיו על פי בקשתם או צרכיהם, ולכן יש בהם (מאלו שהגיעו לידינו) כפילויות מכאן וחוסרים גדולים משם. הכפילויות כוללות שני פירושים לתורה, לתרי עשר, לתהלים, לשיר השירים, לדניאל וגם למגילת אסתר, כאשר בדרך כלל שני הפירושים אינם זהים ולעיתים אחד מהם חלקי בלבד, אחד הוא פירוש ארוך ומפורט והשני קצר, וגם התכנים פעמים רבות שונים ואף סותרים. על כך ועל נקודות נוספות בפירושי ראב"ע בכלל ובפירוש על אסתר בפרט כתבו באריכות המהדירים במבוא לספר, ומתברר שהפירוש האחד נכתב ברומא בשנת ד"א תת"ק ונדפס לראשונה בעיר בולוניה בשנת רמ"ג

ואח"כ במקראות הגדולות, והשני נכתב כט"ו שנים אחר כך בעיר רואן, אותר בכמה כתבי יד ונדפס לראשונה בדורנו. המהדירים הדייקנים השתמשו בכל החומר הרלוונטי כדי להגיע לתוצאה מושלמת - הישוו בין כל פירושי חכמי ימי הביניים לפירושים אלו, בדקו את כל פירושי האחרונים שעסקו בהם, ובחנו גם מחקרים של חוקרים מאומות העולם שתרגמו את פירושי ראב"ע ללשוניותיהם והעירו עליהם דברי טעם. את פנים הפירושים הדפיסו המהדירים בשיטת 'מהדורה דיפלומטית מתוקנת', היינו שעקרונית הם סמכו בכל פירוש על נוסח כתה"י הטוב ביותר אולם לא נמנעו מלהכניס תיקונים הכרחיים לפי דעתם, כאשר כל שינויי הנוסחאות נמצאים במדור מיוחד לכך, ומתחתיו מדור ההסברים והדיונים. בעמ' 32 של המבוא הם מעירים שהם אינם שוללים תיקונים מסברא בשעת הצורך (כמובן כאשר המהדירים מציינים אותם ומסבירים את נחיצותם בהערות), שלא כמו אלו שלא מוכנים להכניס לטקסט המוהדר אף תיקון שאין לו בסיס לפחות באחד מכתבי היד, משום שלדעתם גם המעתיקים דרכם הייתה להגיה מסברא בשעת הצורך, ובמה הם שונים ממהדירי דורנו? אולם מצד שני אין ספק מוציא מידי ודאי - המעתיק ספק הגיה מסברא ספק כך היה בנוסח שממנו העתיק, וכאן המהדיר במודע משנה ממה שלפניו, ולכן הדברים אינם מקבילים. בהמשך נוסף עוד מדור שכולל הרחבות ומילואים, אחר שמשווה בדקדוק בין שני הפירושים, ועוד מפתחות מפורטים. יישר כוחם של המהדירים והעורך על עבודתם המרשימה.

קדמת העמק. דרכה של תורה. מבוא לתורה שבעל פה. הקדמות לחיבור 'העמק שאלה' על שאילתות דרב אחאי גאון מאת רבי נפתלי צבי יהודה ברלין. יוצא לאור מחדש, מבואר ומפורש, עם מראי מקומות מדויקים, על ידי אריה קופרמן. ירושלים, תשע"ח. +54 ש"נ עמ'. (arie.copperman@gmail.com)

יודעי דבר ידעו תמיד שבהקדמת פירושו הענקי של הנצי"ב, ראש ישיבת וולוז'ין, 'העמק שאלה', לספר השאלות, נמצאים אוצרות בלומים של ידע בהתפתחות ההלכה וביסודות התורה שבעל פה ובכל הנושאים שמסביב. הנצי"ב 'העמוס בעבודה', כפי שהוא נהג לחתום את מכתביו, שכל ההווה והעתיד הכלכלי והרוחני של אם-הישיבות ולפיד-התורה של זמנו היה מונח על כתפיו, הוסיף על משאו את החקר והעיון וההדרה של תורת הגאונים שנדחקה לצידי הדרכים של לימוד התורה בדורותיו, כדי לחבר שוב באופן ישיר בין תורת חז"ל ללימוד התורה שלנו בלי לעקוף בדרך, כפי שהיה ועדיין מקובל, את הגאונים ותורתם. לא עלה בידו להגשים את חזונו, ועוד בחייו ראה אך מצליח בעל נכדתו רבי חיים סולוביצ'יק מברסק, משנהו בראשות הישיבה, לעגן את הלימוד הישיבתי לדורות סביב הצלילה העיונית לתוך סוגיות התלמוד ומפרשיהן, אך לא היה ממשיך לניסיונו ההרואי של ראש הישיבה להכניס את תורת הגאונים לשלשלת הלימוד והפסיקה בפועל. אמנם דבור שלפנינו החל רב"מ לוי, תלמיד הראי"ה תלמידו של הנצי"ב, לעסוק בהוצאה לאור של 'אוצר הגאונים', ובדורנו תורתם הולכת ומתגלה בעולם התורה ועוד יותר באקדמיה, אבל לא לזה הייתה כוונת הנצי"ב אלא להכנסת תורתם לתוך שיעורי התורה בבית המדרש, ולכך הדרך עוד ארוכה. בכל אופן שלושת ההקדמות הארוכות ל'העמק שאלה', בשם 'קדמת העמק', נשארו בערכן

כאז כן עתה, והם למעשה מהווים חיבור שלם המתאר את מסירת התורה דור אחרי דור עד האמוראים ודרכם לסבוראים ולגאונים, ובם מתוארות דרכי לימודם של הגאונים וחידישיהם העיוניים, ומוסבר כיצד הם אלו שהעבירו את מסורת התורה לחכמי צפון אפריקה (רבנו חננאל, רבי ניסים ברבי יעקב מקייוראן ועוד) ולראשוני החכמים בספרד, כאשר באותו זמן חכמי אשכנז ינקו את תורתם בעיקר מארץ ישראל. בן נינו של הנצי"ב, הרב אריה קופרמן, נכדו של מייסד ה'מכללה' וראשה הרב יהודה קופרמן זצ"ל, ההדיר והסביר וסידר את שלושת ההקדמות האלו ועשה מהם חיבור הנושא את עצמו, שתועלתו מרובה.

שו"ת אבני דרך. שאלות ותשובות שהזמן גרמן בארבעת חלקי שולחן ערוך. **חלק יד.** אלחנן נפתלי פרינץ. ירושלים, תשע"ט. 567 עמ'. (08-9998679)

כרך נוסף בסדרת 'אבני דרך' מאת הרב החרוץ והלמדן רא"נ פרינץ מבית שמש, ובו 236 תשובות ארוכות וקצרות, וסי' רלו הכולל 120 הערות והשלמות לתשובות מהכרכים הקודמים, מאת המחבר עצמו וכמה רבנים ממכותביו. המיוחד בעבודתו הפוריה של הרב פרינץ היא שהוא משתף בתשובותיו רבנים רבים מרביותיו וחבריו, והם כותבים לו ומוסיפים ומרחיבים, מסכימים וחולקים, מביאים ראיות ושיקולים בעד ונגד, ומכולם מתבררת ההלכה על בוריה. התשובות כוללות הצגה קצרה וברורה של המקרה נשוא השאלה, הצגת החומר בחז"ל ובגדולי הפוסקים ובספרי השו"תים כולל של רבני דורנו, לעיתים קרובות עם הדעות החולקות, דעתו של הרב המחבר ותגובות שהוא קיבל על דעתו זו מרביותיו וחבריו. גם מי שלא מקבל במקרה זה או אחר את הכרעתו של הרב פרינץ, יכול להיות סמוך ובטוח שהחומר ההלכתי שהוגש לפניו בתמצות בכרכי 'אבני דרך' הוא מדויק ומקיף, כשולחן הערוך ומוכן לסעודה. ישר כוחו של הרב המחבר.

משנה תורה לרמב"ם. שולחן מלכים. מהדורה מדויקת ומבוארת עם פסקי הלכה, פרטי דינים ומנהגים, והרחבות בענייני הלכה ובנושאים שונים שהתחדשו בימינו. מאת הרב עדין אבן-ישראל [ורבנים נוספים]. **ספר טהרה א, מהדורה שניה.** מהדורה מיוחדת ללומדי הרמב"ם היומי. ירושלים, המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים והוצאת קורן, תשע"ט. יט+352 עמ'. (Rambam@hashefa.com)

כרך נוסף בסדרה היפה והמושקעת שהכל בה - נוסח מדויק ביותר פרי ידיו של הרב יצחק שילת, עם ביאורים והרחבות מאת צוות של תלמידי חכמים, עם מבואות וטבלאות ואיורים ומקורות, עם פסקי הלכה כולל גלישה מדודה לעניינים אקטואליים, הכל באלגנטיות המיוחדת בהם נחננו כל הספרים היוצאים לאור תחת הנחייתו והדרכתו והובלתו של הרב שטיינזלץ, ועוד בשיתוף פעולה עם הוצאת קורן. עוד ינוב בשיבה הרב שטיינזלץ - אבן ישראל, וימשיך עוד שנים רבות וטובות במפעליו התורניים-ספרותיים שתועלתם לדורות.

פרקי תורה ומדינה. עיונים במשנתו של הרב שאול ישראלי זצ"ל. בעריכת אברהם ישראל שריר. מרכז שפירא, המכון התורני אור עציון, תשע"ז. 263 עמ'.
(www.machon.oretzion.com)

בקרב ימלאו כ"ה שנים לפטירתו של הגאון רבי שאול ישראלי זצ"ל, מראשי ישיבת מרכז הרב, מחשובי הדיינים בארץ, מחבר פורה, ומייסד הספרות הציונית-הלכתית - עורך קובצי 'התורה והמדינה' ומחבר מאמרים וספרים רבים. בספר זה דנים כמה מתלמידי-תלמידי בתורתו ההלכתית בענייני המדינה, בארבעה שערים שהוא היה מהראשונים שדנו בענייניהם: סמכות מוסדות השלטון של מדינת ישראל בימינו והמעמד ההלכתי של דמוקרטיה וקואליציה וכו', הדרכים להשלטת התורה על חיי הציבור בארץ, דרכי הפעילות המותרים בשמירה על בטחון הפנים בשבתות ומועדי ישראל, וכללי ההיתר לפגוע באוכלוסייה אזרחית עוינת במהלך פעילות צבאית. לכל שער מוקדם מבוא ורקע הלכתי, אח"כ מובאים דברי הרב זצ"ל, ואחריהם דיון ואחרית דבר. במכתב הברכה שהוא מקדים לקובץ כותב מורנו הרב יעקב אריאל שליט"א שהרב שאול ישראלי ממשיך את פועלו של שאול - המלך הראשון על ישראל, זה היה הראשון במלכותו וזה היה הראשון בביסוס הרקע התורני של מלכות ישראל המתחדשת בימינו.

טופה ברחמים. ד"ר חנה קטן. ירושלים, ספרית בית אל, תשע"ט. 129 עמ'.
(chanakatan@gmail.com)

אחרי יותר משלושים שנה של תפקוד כרופאה וכרופאת נשים, ואחרי שישה ספרים ועשרות מאמרים ומאות כתבות ואינסוף הרצאות לתועלת הציבור, תוך הנגשת תכנים תורניים בנושאים השונים סביב חיזוק והעצמת הבית היהודי, החליטה זוגתי שתח' לשנות הפעם את הכלי להעברת התוכן שבו היא משתמשת למטרתה. היא חיברה ספר פרוזה, למעשה רומן מרגש ומרתק, שהעלילה שלו נעה סביב קבוצת אנשים ונשים, רובם ממשפחה אחת, שנקלעו לסבך בעיות משפחתיות בהן עקרות ואי-פוריות וטיפולים רפואיים, ומתוארים בו הפתרונות השונים האפשריים, על היבטיהם ההלכתיים והרפואיים והאישיים והמשפחתיים והרגשיים. במהלך 49 פרקים קצרים הרודפים זה אחר זה במהירות, מתודע הקורא לכאב ולתקווה, לרגשות עמוקים וסותרים בתוך המשפחה ומחוצה לה סביב אי פריון הגבר ועקרות האשה, אלמנות ויתמות, עזרה הדדית נטולת גבולות בין אחיות תאומות ועצב אינסופי למי שנותן החיים מקשה על חייו מאוד, תחושת הבושה הלא-מוצדקת הקיימת אצל אלו הנדרשים לסיוע לצורך הקמת הדור הבא, הרגישות הראויה בטיפול ובהתייחסות למאוגרי פריון, ההשתדלות ההכרחית כדי להגיע לתוצאות, והתקווה והאמונה והתפילה שהן חלק משמעותי מכל מציאות קשה, תוך תשומת לב לבעיות הלכתיות צפויות ופחות צפויות שעלולים לפגוש בהן במהלך הטיפולים האלו, והכל בתוך סיפור זורם וקולח ומרגש עם מעברים חדים ותובנות מפתיעות. יש להדגיש שכל הדמויות בספר על תיאוריהן ושמותיהן הן כמובן פרי הדמיון, אבל כולן שילוב מרתק של סיפורים אמיתיים ואירועים שקרו בשינויים כאלו ואחרים מהמסופר בספר. והמציאות, כידוע, עולה על כל דמיון...

קובץ תורני במסכת קידושין, סוגיות שנתלבנו ע"י תלמידי המגמה התורנית. העורך: חגי הרשנסון. שעלבים, הישיבה התיכונית, תשע"ט. 146 עמ'.
(matih.shaalvim@gmail.com)

כבר שנים רבות קיימת 'מגמה תורנית' בישיבה התיכונית בשעלבים, בה נקבצים חושקי תורה מכל הכיתות והמחזורים ולומדים יחד יום-יום גמרא בעיון נוסף לחומר הנלמד בכיתתם המקורית. כבר שנים רבות האחראי והמנחה של מגמה זו הוא הר"מ הוותיק הרב שמעון ריימן, וכתשורה לסיום תפקידו עם צאתו לגמלאות הוציאו לאור תלמידי המגמה חוברת למדנית מושקעת, ובה נוסף למאמרי תורה שלהם על פי סדר המסכת, כמקובל כמעט כל שנה - נוספו מאמרים של בוגרי המגמה התורנית הזו מהשנים הקודמות, בוגרים שהם עתה תלמידים מבוגרים ואברכים בישיבות הגבוהות השונות הפזורות ברחבי ארצנו. כך נוסף על "ב מאמרים של בוגרי 'המגמה' בשנה זו נוספו לחוברת זו ט"ו מאמרים של בוגריה מהשנים הקודמות, כולם בענייני מסכת קידושין, ועוד מאמר מאת הרב ריימן שליט"א עצמו, וכן דברי סיכום וחיבה של אחד הבוגרים, שטוען בנחרצות שלמרות שהספיק ללמוד במהלך השנים מפי ר"מים שונים - הרב ריימן הוא רבו המובהק, שכן את יסודות הלמדנות, ואת החיבה העמוקה והמחויבות השלמה ללימוד הגמרא העיוני, הוא זכה לקבל באופן ישיר ממנו בשנים בהם למד במגמה התורנית, והוא לא היחיד בדעה זו...

פירוש רש"י למשלי. ההדירה והוסיפה מבוא והערות ליסה פרדמן. ירושלים, האיגוד העולמי למדעי היהדות, תשע"ט. +308 עמ'. (fredmanlisa@gmail.com)

מהדורה מדעית שלמה ראשונה של פירוש רש"י על משלי, ע"פ כתבי יד רבים ודפוסים ישנים ובהשוואה למקורותיו ולמקבילותיו. הטקסט המהודר של רש"י וההערות (בלי נוסח המקרא עצמו, וחבל!) מפרנסים כ-160 עמ' (251-89), כאשר כל עמוד מתחלק בערך לשלושה חלקים דומים בגודלם - שליש לשון רש"י מתוקנת, שליש מדור חילופי נוסחאות, ושליש מקורות וביאורים. בחלק הראשון של הספר נמצא מבוא מקיף על תולדות הנוסח, מקורותיו של רש"י, שיטת הפירוש שלו ומטרתו, תוכן הפירוש, עיוני לשון ותחביר, ופרק גדול על הפולמוס האנטי-נוצרי שברש"י - מתברר שבעשרות פירושים מזכיר רש"י את הנצרות בדברי התנגדות חריפים, ולעיתים הוא עוקץ את האמונה הנוצרית בדברי ביקורת סמויים, המתגלים רק אחרי מבט שני. בסוף הספר נמצאים מפתחות מפורטים של המקורות והמפרשים והמחברים והנושאים שנמצאים בפירוש למשלי. מדפיסי המהדורות הבאות של מקראות גדולות, או נ"ך ורש"י למשלי, חייבים יהיו להיעזר בספר זה כדי להוציא דבר מתוקן מתחת ידם.

מפירות ארץ הצבי. קידושין וסוכה. קובץ 'חבורות'. מערכת: הרב שי כפיר והרב בועז אשל. בית אל, ישיבה תיכונית בני צבי, תשע"ט. 170 עמ'. (02-9975666)

"ז מאמרים בענייני שתי המסכתות שנלמדו השנה בישיבת 'בני צבי' בבית אל כלולים בחוברת מהודרת זו, ועוד דברי פתיחה וברכה מאת ראש הישיבה הרב יורם סבג, המשבח

את גיל הנעורים ואת הפוטנציאל האדיר הכרוך בו, שבא לידי ביטוי בלימוד התורה כל השנה - ובמיוחד בחוברת המאמרים שלפנינו. העידוד ל'דיבור בלימוד' ולכתיבת חידושי התורה מודגש מאוד בישיבה, וכל חברותא במחזור הבוגר העבירה במשך השנה לפחות 'חבורה' אחת באחד הנושאים הנלמדים, ונדרשה גם לסכם ולברר את הדברים בכתב, וכן עשו (כמעט כולם...). החוברת המהודרת הזו היא מתנת פרידה נאה לתלמידים ולהוריהם וגם לר"מים לקראת המעבר לישיבות גבוהות בשנה"ל תש"פ (קבוצה גדולה ממשיכה באופן טבעי בישיבה הגבוהה בבית אל). ה' ישמור צאתם ובואם.

בין פסח לעצרת. מזכרת מאירוע 'הירתמות' תשע"ט. קרית ארבע, מעמק חברון, תשע"ט. 80 עמ'. (office@meemekhevron.org)

ישיבת שבי חברון, המתנוססת לתפארה בלב חברון, נוסדה ע"י הרב משה בלייכר, ובראשה עומד היום הרב חננאל אתרוג. כמקובל בימינו ערכה הישיבה ימי התרמה לפני חג שבועות האחרון, ופרסמה לכבוד 'אירוע ההירתמות' הזה חוברת ובה שלושה מאמרים המתבוננים בעומקי החידות של ספירת העומר ומגילת רות, הראשון מאת הקדוש הרב אלנתן (אלי) הורביץ הי"ד, מרבני הישיבה שנרצח עם אשתו בפיגוע בקרית ארבע בשנת תשס"ג, ושני האחרים מאת יב"א מייסד הישיבה הרב בלייכר וראשה הרב אתרוג. שניהם עוסקים ביסודיות, כל אחד מנקודת מבטו, בפתרון הפלא של היבום הכמעט-כפוי של רות ע"י בועז, ובקשר בינו לבין המלך המשיח שעתידי לצאת ממנו.

סוד משלשי קודש. הקדושתא מראשיתה ועד ימי רבי אלעזר בירבי קליר. שולמית אליצור. ירושלים, האיגוד העולמי למדעי היהדות, תשע"ט. טז+1006 עמ'. (elizur@mssc.huji.ac.il)

'משלשי הקודש' הם בלשון הפייטנים המלאכים האומרים בכל יום שלוש פעמים 'קדוש', ומצרפים אליהם את עם ישראל כדי לקדש עמו את שם ה' בעולם. ה'קדושתא' היא מערכת הפיוטים העתיקה, שנתחברה בעיקר ע"י פייטני ארץ ישראל בתקופת הגאונים ואחריה, שיש בה חלקים רבים ומורכבים הבנויים בשיטתיות הנדסית ממש ובגיוון מופלא, מעשה אומנות הכולל מאות פיוטים ששימשו להעשרת התפילה של אבותינו במהלך מאות שנים, ורובם הגדול כמעט שקע בתהום הנשייה. פרופ' אליצור עוסקת כבר עשרות שנים בחקר הפיוט העתיק בכלל, וספר זה הוא פרי של מחקר מעמיק במשך שנים רבות על נדבך אחד בארמון הפיוט הגדול, ששימש פעם כחלק משמעותי מהתפילה, בעיקר בקהילות אשכנז, ועתה רק שרידים ממנו נאמרים בציבור, בעיקר בימים הנוראים. בספר מונומנטלי זה היא מסבירה את תופעות שרשרות הפסוקים המלוות את חלקיה הראשונים של הקדושתא, את הסיבה לקיומו של פסוק קבוע המופיע בסוף השרשרת השלישית, את המילים המסתוריות 'אל נא' שנמצאות במקום קבוע בפיוט והיום לפעמים נראות תלושות ממקומן, את המשפטים המסתיימים בתיבה 'קדוש', מה הם ה'רהיטים' ואיך נוצרה דרך כתיבתם המיוחדת, ועוד

עניינים רבים. בשבעה עשר פרקים המלווים במפתחות ונספחים ארוכים מנותחות הקדושתאות לדורותיהן, ומוצגת בהרחבה דמותו של גדול הפייטנים רבי אלעזר בירבי קליר, שממקומו בארץ ישראל השפיע יותר מכל חבריו על הפיוט ברוב קהילות ישראל לדורות. בספר הגדול הזה נדפסים לראשונה מאות פיוטים חדשים, רובם מן הגניזה, עם מקורות והסברים, ונערכים בו מאות דיונים בשאלות ספרותיות, לשוניות, היסטוריות ואף הלכתיות סביב הפיוטים ומחבריהם ודרכי התפתחותם והעברתם לקהילות ישראל ונסיבות קבלתם ואמירתם ועוד ועוד. נידונה גם שאלת הנוסח העתיק של תפילות העמידה והגמישות שהרשו לעצמם הפייטנים, מהם גדולי ישראל, לשנות נוסחים עתיקים לצורך הפיכת התפילה לשירה נשגבת בעזרת הפיוטים שהם חיברו. היום אנו חיים באבסורד - מבחינה מעשית ירדה קרנם של הפיוטים מאוד בדורות האחרונים, ורק בודדים מהם נאמרים אפילו בקהילות ששומרות על אמירת ה'קרובות' בכל מועד, ומצד שני מחקר הפיוט פורח, ועשרות חוקרים עוסקים בגילוי ובמחקר ובפרסום מקורות עלומים בתחום חשוב זה ביהדות, שגם מי שאינו מרגיש חלק ממנו לא יכול לזלזל בו. הספר מרשים בכל קנה מידה.

גנזי חג הסוכות. אסופת גנזים מתורתם של ראשונים בענייני חג הסוכות, היוצאים לאור לראשונה מכתבי-יד, עם מבואות, ביאורים והערות, עיונים ומפתחות. יעקב ישראל סטל. ירושלים, תשע"ח. שע עמ' (alfabita99@gmail.com)

מהדירי ספרים תורניים משתדלים בדרך כלל להדיר כתי קדמונים שיש להם ביקוש משמעותי - חיבורים של פוסקים או מפרשים או הוגים מפורסמים מתקופת הראשונים או מגדולי האחרונים, כך רבה התועלת לציבור וגם קיים סיכוי סביר שהמכירות והחזר ההוצאות יהיו בהתאם (ואולי אף יגיע רווח לכיסו של המהדיר או של המכון שמעסיק אותו, רווח שבוודאי מגיע להם). אולם קיימים מהדירים שיש להם חיבה מיוחדת דווקא לכתבים של ראשונים נידחים ועלומי שם, והם נוצרים בכתבי יד ובצילומיהם מכל ספריות העולם (והיום בעידן הדיגיטלי אפשר בדרך כלל לעשות את זה מהמחשב בבית) ומוציאים לאור עולם כתבים שבלי ה'שיגעון' הזה יתכן שהם וכותביהם, גדולי ישראל בדורם, היו נעלמים לחלוטין מעולם התורה ומההיסטוריה היהודית. אחד מהמהדירים האלו הוא החוקר הידען והלמדן הרב יעקב ישראל סטל משכונת מאה שערים בירושלים, שמצודתו פרוסה על כל המחלקות לכתבי יד עבריים בספריות העולם כולו, ומהן הוא דולה כתבים נבחרים ומהדיר ומפרסם אותם כפעם בפעם עם מבואות והערות והפניות ונספחים, באופן מקצועי ופדנטי ומושלם מן ההיבט התורני והמדעי כאחד. הבנתו ובקיאותו ולמדנותו עשו אותו כתובת להתיעצויות של גדולי המומחים במדעי היהדות באקדמיה, ובימים שהוא 'מבלה' בספרייה הלאומית בירושלים הוא מהווה כתובת לרבים מהם, שאף מציינים את עזרתו כפעם לפעם בספרים ומאמרים שהם מוציאים לאור. שבעה ספרים ועשרות מאמרים כבר יצאו מתחת ידו של הרב סטל, והפעם הוא מזכה את ציבור הלומדים בספר בן עשרה פרקים שמכיל כעשרים חיבורים קטנים לא-ידועים של ראשונים, כולם עוסקים בצדדים שונים של חג הסוכות ומצוותיו. מדובר על פיוטים ופירושים לפיוטים, חיבור קצר על טעם מצות הלולב לר' שלמה הצרפתי

(לא רש"י), פסקים של חכם אנונימי מפרובנס, של רבי שמשון ב"ר שמואל איש ירושלים ושל רבי אברהם ב"ר משה ממונזייט, דרשת מוסר סביב ארבעת המינים מאת חכם ספרדי קדמון וטעמי סוכה מאת רבי נתן ב"ר אביגדור מאיטליה, קטעים מספר 'אבן ספיר' לרב אלנתן ב"ר משה קלקיש, ולסיום פיוטים חדשים מאת פייטן לא מוכר בשם ר' יוסף ב"ר עזריאל דגף. לכל פרק מוקדם מבוא המקיף את כל מה שאפשר וצריך לדעת על היוצר והיצירה, ולעיתים גם נספחים רבי עניין. יישר כוחו של ידידי הרב סטל שליט"א.

פארו עלי. הלכות תפילין. הרב ינון קליין. גבעת אסף, הלכתא, תשע"ט. 101 עמ'.
(Yinon.klein@gmail.com)

'כולל' ההלכה השוכן בבית המדרש של גבעת אסף הסמוכה לבית אל כבר הוציא פירות משובחים - תלמידי חכמים צעירים ממולאים בבקיות ובעיון, וחיבורים חשובים שנכתבו ברובם ע"י מייסד הכולל וראשו במשך שנים רבות הרב גיורא ברנר שליט"א, שהיום משמש כראש כולל וכמורה הוראה בעיר רחובות וממשיך לעמוד גם בראש בית המדרש החשוב הזה. אחד מגידוליו הבולטים של הכולל היה הרב ינון קליין, שממלא עתה את מקומו של הרב גיורא כראש הכולל בגבעת אסף. כדרכם של אנשי הכולל הזה להקדיש את עיקר לימודם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא במלוא משמעות המושג, דהיינו שעיקר עיונם ולימודם בשיטות הפוסקים בסוגיות הנלמדות וביוצא מהבנתם בסוגיא להלכה ולמעשה, 'תפס' הרב ינון הפעם את הלכות תפילין, ובגישתו הלמדנית מצא עוד מה לחדש בנושא שכבר הילכו בו הנמושות. ב"א פרקים הוא עוסק בחלק מהלכות תפילין, כשהוא פותח במהות המצוה ובהכנות הדרושות לקיומה כולל אמירת 'לשם יחוד'. הרב המחבר מצטט את דברי הנודע ביהודה והחווה יאיר שאין לומר 'לשם יחוד', כי בכוונה לקיים המצוה בתוספת הברכה על המצוה מרומזות כבר כל כוונות המצוה, וה'לשם יחוד' אינו מוסיף אלא גורע, ואח"כ הוא מביא את דעת הפוסקים הרבים ששיבחו נוסח זה. אולם לכאורה יש מקום לחלק בין המשפט הראשון 'לשם יחוד... בשם כל ישראל' לבין המשך הנוסח, שבו במצות תפילין מבוארות בקיצור כוונות המצוה שחייבים מצד הדין לכוון בהם 'למען תהיה תורת ה' בפין כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים' כפי שמבואר בשו"ע או"ח סי' כה, כך שגם מי שמוותר על נוסח 'לשם יחוד' אין שום סיבה שבעולם שיוותר על אמירת, או לפחות הרהור, כוונת המצוה מהתורה כפי שהיא כתובה בהמשך נוסח ה'לשם יחוד' וכנ"ל. בסוף הקונטרס מובאים דברים לזכר יובל מור יוסף ויוסף כהן ה' יקום דמם, החיילים שנרצחו בצומת הטי הסמוכה לגבעת אסף בה' בטבת תשע"ט, והראשונים שרצו למקום האירוע עוד לפני שהגיעו כוחות הביטחון וההצלה היו חברי הכולל שנזעקו מקולות הירי מתוך לימודם.

דורש טוב. מבחר דרשות לכל דורש ולכל דרשן. מאת הרב יונה פודור. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ט. +410 קו עמ'. (02-6526231)

הרב פודור שימש במשך שנים רבות כ"מ בישיבת נתיב מאיר, רובן תחת הנהגתו של מורי

הרב אריה בינה זצ"ל, ובמקביל כיהן כרב קהילה בבית וגן וכראש כולל. במשך השנים הוציא לאור שלושה כרכים חשובים עם ביאורים על חלקים שונים בביאור הגר"א, ועתה איוותה נפשו להוציא לאור גם את הגיגיו, פירושו, רעיונותיו ודרשותיו אותם מסר לציבורים שונים במשך עשרות שנים. אמר ועשה, קיבץ ותיקן, ערך וסידר, והנה הוא מגיש לפנינו ספר מגוון ורחב היקף, ובו ענייני מוסר ויראת שמים, פירושים תורה וענייני הגות, כשהם משולבים במעט אקטואליה ובענייני הלכה, מסודרים בי"א שערים - תורה ודרך ארץ ומצוות, אהבת ה' ומלכותו, נס וטבע, עם ישראל וארץ ישראל, גלות וגאולה, חינוך ומשפחה ועוד ועוד. כדי להנגיש את אוצרותיו לפני הקורא טרח המחבר למפתח את הספר באופן מקצועי, ולמעלה ממאה עמודים כוללים מפתחות מפורטים ביותר - לפי סדר פרשות השבוע והמועדים, לפי נושאים, ולמקורות הרבים הנזכרים בספר - התנ"ך ומפרשיו, התלמודים ונושאי כליהם, מדרשים, פוסקים ראשונים ואחרונים, ועשרות ספרי מחשבה. כך בפרק על ירושלים (עמ' 313 ואילך) מזכיר הרב פודור בערגה את הפגישה הראשונה שלו עם הכותל המערבי בבוקר חג השבועות תשכ"ז שבעי אחריו מלחמת ששת הימים, אז הורשו האזרחים בפעם הראשונה להגיע לכותל, והדבר עורר התרגשות גדולה - גם אני זוכר אותה כילד. ומתיאור פגישה זו והניסים במלחמה שלפניה הוא מגיע לעיסוק במרכזיות ירושלים בהלכה ובאגדה, הקשר בין עקידת יצחק לבין בחירת מקום המקדש ע"י דוד המלך בעקבות המגפה שאירעה אחרי המניין האסור, ועוד ועוד.

קטוב בעיניך. אוטוביוגרפיה. רחמים מלמד כהן. ירושלים, תשע"ט. 207 עמ'.
(rahamimc@gmail.com)

ד"ר רחמים מלמד הוא איש פלא אמיתי. לפני למעלה מעשרים שנה, כשנתגלתה מארת מחלת ה-ALS בגופו, הועידו לו רופאיו עוד 2-3 שנות חיים - והנה עברו להם כבר למעלה מעשרים שנה, חלק מרופאיו כבר מזמן בעולם האמת, והוא עדיין איתנו, חי וכותב ומגיב ופועל ומחבר ויוצר. אמנם חייו אינם כחיי כל האדם - כל גופו משותק לחלוטין חוץ מאשר שרירי עין אחת, חייו תלויים במכשירי הנשמה שכל תקלה קטנה בהם ח"ו עלולה לגרום לסיום חייו באחת, והתקשורת שלו עם הסובבים אותו תלויה בתוכנת מחשב משוכללת שמזהה את סימני עינו. אולם מי שמסופק אם חיים אלו נקראים חיים - די שיביט ברשימת היצירות שיצר בשנים אלו, ובאוטוביוגרפיה הזו 'קטוב בעיניך' שמספרת על חייו בלי כחל ושרק, כדי שישתכנע שהתשובה חיובית. המיוחד באוטוביוגרפיה זו בין השאר הוא שהיא כתובה מהסוף להתחלה, ממצבו היום - ועד לתיאור יום לידתו מתוך יומנו של אביו רבי יעקב ז"ל, דמות מיוחדת בזכות עצמה. סיפור חייו המרתק של מפקח משרד החינוך ד"ר מלמד-כהן, לפני תחילת המחלה ועוד יותר אחריה, מלא אופטימיות ושמחה ואמונה ועין טובה, בלי להתחמק מתיאור הקשיים שגרמה וגורמת לו המחלה הנוראה הזו. כך למשל, נוגע ללב תיאור הנסיעה חזרה הביתה מהפגישה הגורלית בתל אביב עם הרופא שתיאר את ההתפתחות הבלתי-נמנעת של המחלה 'עד שלא תוכל לגרש זבוב שיֵשב על אפך', מה שלימים אכן אירע והיה: הרעיה אלישבע פרצה בבכי סוער, מעשה טבעי ביותר בנסיבות כאלו, כאשר רחמים מנסה כל הדרך

להרגיעה; ורק אחרי שנרדמה סוף סוף בביתם בירושלים נפתחו גם ארובות עיניו של רחמים, והוא בכה כל הלילה... זהו ספר על ערך החיים, על האמונה השלמה באלוקים גם כאשר הוא מסתיר את פניו מאתנו, על חיים של אידיאלים, על מציאת חן בעיני אלוקים ואדם בטוב וברע, על האפשרויות הבלתי מוגבלות של נפש האדם כאשר היא מלאה באמונה שלמה ורצון עז וכשהיא מוקפת באנשים טובים, בני משפחה ואחרים, שעושים הכל כדי להצליח במה שנראה בלתי אפשרי. ספר חובה. ברכת חיים ארוכים ושלמים ואיכותיים לרבי רחמים איש הפלא, יזכה ה' להוסיף עוד אור ואמונה בכמות ובאיכות.

הואר עינינו. אסופת מאמרים. עורך: אייל רוניקוביץ. ירושלים, איגוד ישיבות ההסדר, תשע"ט. 802 עמ' (eyalraz9@gmail.com)

בשנה שעברה, לכבוד מלאת שבעים שנה למדינת ישראל, נערך טקס גדול של סיום הש"ס שאירגן 'איגוד ישיבות ההסדר', אליו הצטרפו רוב הישיבות של העולם הדתי-לאומי. התורה של כל העם היהודי היא אותה תורה, השמחה על פריחת עולם התורה כולו משותפת לכולם, אבל קיימת שמחה מיוחדת כאשר רואים את ההתפתחות הנפלאה בעולם התורה הציוני אחרי דשדוש של עשרות שנים. הרמ"ם החרדיים-ברובם בישיבות התיכוניות הצליחו בזמנם במשך דור-שניים לגדל אלפי בני תורה צעירים שהגדילו את כמותן ואיכותן של הישיבות 'שלנו', מהם תלמידי חכמים גדולים ואבות בתי דין ומחברי ספרים חשובים מהמעלה הראשונה, רבים מהם מוכרים ומוערכים גם בעולם התורה החרדי. אחד מפירות הטקס הזה הייתה ההחלטה לגשת לחיבור אסופת מאמרים שתעסוק בלימוד התורה על כל היבטיו מאת ראשי הישיבות והרבנים של הציבור הזה, והמשימה הוטלה על מערכת 'אסיף', השנתון התורני של איגוד ישיבות ההסדר, שכבר הראתה את כוחה בהפקה ועריכה מוקפדת ואיכותית בששת השנתונים האחרונים. בשביל זה נדחה פרסום 'אסיף' תשע"ט שאמור לצאת לאור בימים אלו, וקובץ קובץ נכבד זה, בו כשישים מאמרים איכותיים, רובם מתפרסמים לראשונה ומיעוטם נערכו ונדפסו מחדש, העוסקים בתורה לשמה הגדרותיה ויישומיה, בדרכי קניין התורה, בהיבטים שונים במצות תלמוד תורה, בדרכי הלימוד השונות, בתפקיד הישיבה בישראל, ביחסים בין ההלכה והאגדה ועוד ועוד, מאמרים כבדים וגם מעט פופולריים יותר, מאמרים מסכמים ומאמרי שכנוע, קובץ יקר ומכובד המכבד את האיגוד שהוציאו לאור ואת הציבור אותו הוא מייצג. יש לציין לשבח את העריכה המוקפדת, ואת שיתוף הפעולה ההדוק, נטול האגו, בין המוסדות התורניים הציוניים השונים זה מזה ובנושאים שונים מתנגדים זה לזה, סביב לתורה הקדושה, לימודה, כיבודה והפצתה. בהקדמה נרמז שיש כוונה להכין קבצים מסוג זה גם בנושאים תורניים אחרים, וזו יוזמה ברוכה.

ישורון. מאסף תורני. כרך מ. ניו יורק - לייקווד - ירושלים, מכון ישורון, תשע"ט. אלף סח עמ' (yeshurun1@013.net)

כרך הארבעים של 'ישורון' מכובד ביותר בכמותו ואיכותו, ומכבד את עורכיו ואת הצוות

המכובד העומד מאחוריו. חלק נכבד ממנו מוקדש לזכרם ולכבוד תורתם של שניים מגדולי ישראל שנפטרו לאחרונה, הרב שריה דבליצקי זצ"ל מבני ברק והרב זכריה גל"י (געלעי) זצ"ל רב 'קהל עדת ישורון' של יוצאי אשכנז בניו יורק, אך קיימים גם המדורים הקבועים - 'אור הגנוז' ובו קטעי ספרים מכת"י, והפעם קטע חדש של הפסיקתא רבתי, ספר השותפות של ר"ש בר חופני מן הגאונים, תשובת גאונים מן הגניזה על טומאת מת בזמן הזה, ביאור על כיבוש יריחו על דרך הפשט והרמז והסוד מתוך 'ספר הכבוד' לר"י החסיד מאשכנז, ועוד פסקא מפסקי רבי אשתרוק על פרק ערבי פסחים. במדור 'שערי הלכה' הובאו ענייני חג הפסח, בעיות בהיתר עיסקא בבנקים אמריקאים ועוד, וביאורים בכמה מפסקי הגר"א, מדור 'מחשבה ומוסר', מדור 'ביאורים בתנ"ך', ומדור 'הקולמוס והספר' ובו ביאורים ומחקרים על ספרים וסופרים. במדור זה נמצא מאמר גדול על הרבי ר' העשיל, רבם של גדולי ראשוני האחרונים באשכנז, שלא השאיר אחריו שום חיבור מסודר; 'טיהור' המהדיר הגדול ר' שלמה בובר מהחדש שהיה קשור למשכילים; ועוד. הערה אחת: במדור של רבי שריה זצ"ל הובא הקונטרס 'זה השולחן על הלכות נשיאת כפיים'. כדרכו הוא עושה נפלאות בבירור פרטי הדינים הרבים והשונים ממקורותיהם ועד מנהגי הקהילות, ובין השאר הוא קבוע שהאשכנזים שאינם חסידים אינם מחויבים למנהג קהילות הגליל לשאת כפיים רק בשבת ומועד, ואחת מראיותיו היא 'מעשה רב' של הראי"ה קוק זצ"ל בביקור שערך בחיפה בזמנו. אולם תמהתי מאוד שבכל אריכות הדברים ופרטי הפרטים אין דיון על הגדר של הדוכן שעליו עומדים הכהנים בזמן נשיאת הכפיים, האם יש בכלל מצוה שיהיה דוכן, ומהו הדוכן וכו', שהרי הרבה בתי כנסת אין בהם רחבה מוגבהת לפני ארון הקודש שהיא דוכן ממש, ויש מוצאים לכך כל מיני תחליפים - ממגירות הפוכות ועד שטיחונים, והדברים ידועים. ואמנם נכון הוא שכמעט כל הפוסקים משום-מה לא דנו בדיון זה, אבל חשבתי שדווקא הגר"ד זצ"ל יברר נקודה זו כדרכו שלא להשאיר פינה שאינה בדוקה, והופתעתי שלא. נכדו העיד שבבית מדרשו נהגו הכהנים כמקובל לעמוד בברכת כוהנים על שטיח שהונח לפני ארון הקודש, למרות שרש"ד היה מודע לפסק בעל תרומת הדשן שזה לא מספיק, ואם אין דוכן בבית הכנסת על הכהן לעמוד על מקום מוגבה, אפילו על שרפרף! ועדיין צ"ע מדוע כה נזנח נושא הלכתי זה. בהקדמה מבשרים העורכים שבין שני קבצים השנתיים של 'ישורון' יצא לאור קובץ שיהיה מיועד לחידושי תלמוד והלכה של תלמידי חכמים מכל הגוונים, במקום המדורים 'בי מדרשא' ו'שערי הלכה' שמקומם הוצר או נפקד בקובצי 'ישורון' האחרונים מחוסר מקום, וזו בשורה טובה.

ספר פוע"ה. מדריך הלכתי מעשי. כרך שלישי - הריון ולידה. גבריאל גולדמן ומנחם בורשטיין. ירושלים, מכון פוע"ה, תשע"ט. יז+512 עמ'. (02-6515050)

הכרך הראשון של ספר פוע"ה עוסק במשפחה וטהרה, הכרך השני עוסק בענייני פוריות, והנה לפנינו הכרך השלישי כלול בהדרו. בירווי הלכה בענייני הריון ולידה כוללים דיון ופסיקה בשאלות הלכתיות סביב הפלות טבעיות ומלאכותיות, הנקה, ברית ומילה ופדיון הבן. כרך זה הוא כאמור השלישי ל'ספרי פוע"ה' (במובחן מ'ש"ת פוע"ה', ראה להלן), ובסופו יותר

ממאה עמודים עוסקים במניעת הריון על כל צדדיה, כשמדור זה מסתיים בשתי שאלות חריגות יחסית: אפשרות השימוש באמצעי מניעה ללא ידיעת הבעל - כמובן שכברירת מחדל התשובה שלילית, אמנם קיימות דעות שונות במצבי קיצון שונים; ושימוש באמצעי מניעה שלא לצורך מניעת הריון, כמו למשל לצורך טיפולי פרייון, לצורך שמירה על הטהרה זמן רב בשעת הצורך ועוד. בפרק על המילה מביאים המחברים בעניין צהבת היילוד את הדעות השונות הידועות בנושא, ומצטטים פוסקים חשובים שאם הצהבת ברמה כזו שהבילירובין בדם הגיע לרמה של 18 מ"ג% יש להמתין שבעה ימים, ואת תמיהתו הצודקת של פרופ' אברהם אברהם ב'נשמת אברהם' שאם אין זו 'מחלה' ודוחים את הברית רק מספק וכדי לא לעבור על דברי חז"ל שתינוק ירוק [=צהוב] אין למולו - מדוע לחכות שבעה ימים נוספים כמו אצל תינוק חולה? וצ"ע. הכרך הבא בשלבי הכנה אחרונים, והוא יעסוק בשאלות ההלכתיות סביב הטיפול בגוף האדם - ניתוחים פלסטיים (כולל ניתוחים לשינוי מין), שיבוט, שימוש בתאי גזע ורקמות עוברים לצורכי רפואה, שאלות הלכתיות סביב עניין הגנום האנושי ועוד. מתוכנן גם כרך חמישי שיהיה 'אוצר מושגים' ומעין מפתח לכל חלקי הספר. במקביל יוצאת לאור סדרת 'שו"ת פוע"ה', שתכלול כרכים רבים. זהו שירות נפלא לכל פוסקי ההלכה בישראל, יישר כוחם של המחברים.

חבל נחלתו. מאמרים ותשובות בדיני תורה. חלק עשרים ואחד. מאת יעקב אפשטיין. שומריה, תשע"ט. 292 עמ'. (emuna54@017.net.il)

הכרך השנתי החדש של תשובות ופסקי הרב אפשטיין יצא לאור בעתו ובזמנו, ובו סז סימנים בכל חלקי השו"ע, בהם גם שני סימנים בענייני קודשים (על שותפות בקורבנות, ועל הצורך בבדיקת טריפות בפרה אדומה). כרגיל מצטט הרב המחבר את כל לשונם של המקורות עליהם הוא מתבסס, כדי לתת אפשרות ללומד המבין להשתתף כביכול במהלך הפסיקה ולהכריע אם הדיוקים והמסקנות מקובלים עליו או לא. בראש הספר דן המחבר בחובה של המתפללים לצום במקרה שספר התורה לא נפל כולו - אלא שצד אחד (בספר תורה אשכנזי) התגלגל ונפל כאשר רוב הספר נשאר במקומו על הבימה, והרב כותב שעולה מדברי החיד"א שאם נפל רק צד אחד של ס"ת מהשולחן ודאי שאין צריך לצום. ראשית לענ"ד צריך היה להוסיף שמכאן תוכחה מגולה לגבאים בבתי כנסת בהם ספרי תורה אשכנזיים שעליהם לדאוג שתהיה הגבלה גם מימין ומשמאל של משטח הקריאה של הבימה כמו שיש הגבלה למטה, בצד הקרוב לקורא. כבר ראיתי כמה פעמים כמעט-נפילות של צד אחד של ספר התורה, ב"ה לא נפילה ממש, וקל מאוד למנוע את התקלה הזו. שנית - לכאורה בדברי החיד"א אין תשובה ישירה לנידון דידן, אלא שבאופן כללי הוא כותב שמנהג הקדמונים לצום בנפילת ספר תורה קיים רק כשהוא נופל מהידיים של המחזיק בו, ולא בנפילה משולחן, אבל זה נכון גם בנפילת ספר שלם מהשולחן ח"ו ולא רק בנפילת צד אחד. בכל אופן מכל המקורות משמע שהאדם עצמו שהפיל, גם אם זה בגרמא ולא ח"ו ככוונה להפיל, צריך להתענות, לכן לכאורה אם מישהו מהעומדים ליד הבימה דחף בטעות את ספר התורה כך שצד אחד התגלגל ונפל - אותו אחד בוודאי חייב להתענות לענ"ד, והדבר אינו מפורש בתשובה. בהמשך נידון ההיתר לבקש מגוי להדליק את

המתג הראשי כאשר כל החשמל בבית 'קפץ' בשבת. הרב יעקב אריאל שליט"א, שכדרכו עבר על הספר והעיר את הערותיו, מחמיר שכאשר מדליקים מערכת שלמה של חשמל ולא רק מכשיר נקודתי - גם הגרש"ז אוירבך וחבריו יודו שיש כאן איסור דאורייתא של בונה או מכה בפטיש, והרב אפשטיין דוחה את דבריו בתקיפות וכותב 'הרב כדורש מפי הגבורה', שהרי אין מקור בחז"ל המחלק בין הדלקת מכשיר אחד להדלקת קבוצה של מכשירים ותאורות וכד'. יש לציין שהרבנים הגאונים הר"י אריאל והר"א נבנצל שליט"א מפארים את ספרי חבל נחלתו בהערותיהם שנה אחר שנה, ולכאורה היה כדאי לתת להם לעבור גם על תגובות המחבר על דבריהם ולהגיב לתגובה אם ירצו; אולם כנראה שזו טרחה מרובה יותר מדי לכל הנוגעים בדבר וזה עלול גם לגרום לעיכוב בהוצאת הספר החשוב הזה לאור. התמדתו של הרב אפשטיין והקפדתו על איכות תשובותיו הרבות ראויות לציין.

סידור על פי נוסח הגר"א. עם הלכות ומנהגי הגר"א. ערוך על פי סידורים קדמונים וישנים, עם מבוא, מקורות והארות. בעריכת הרב יוסף אליהו הלוי מובשוביץ. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ט. 12+תקע עמ'. (m@mosadharavkook.com)

הגר"א מוולנא רצה כל ימיו לעלות לארץ הקודש, אך כדבריו לא הורשה מן השמים. אחת הסיבות לרצונו לעזוב את מקומו היה, על פי דבריו, רצונו לא להיות מחויב למנהגי יהודי מזרח אירופה, ולנהוג על פי הבנתו ועל פי פסקיו. תלמידיו שעלו גלים לגלים לארץ אחרי פטירתו השתלבו ביישוב הספרדי והחסידי שכבר היה קיים בארץ, אבל הנהיגו בתוך מנהגי מקומם גם רבים ממנהגי רבם, ובהם נוסחאות ומנהגי התפילה על פי דרכו, שהם בסיסו של נוסח אשכנז בארץ ישראל עד היום, נוסח השונה בפרטים ובכללים מנוסח אשכנז שנהג בליטא. כמה סידורים כבר נדפסו על פי נוסח הגר"א, בהם 'אשי ישראל' הוותיק ו'אזור אליהו' בן דורנו, אך בסידור חדש זה הרב מובשוביץ, רבה של שכונת קרית משה ומראשי מוסד הרב קוק, מלקט את נוסחאות ומנהגי הגר"א על פי דרכו מפי ספרים וסופרים ממקורות רבים ושונים, כאשר אלו נרשמים במדור 'מקורות והארות' בתחתית כל עמוד. מלאכה גדולה עשה כאן המהדיר, כולל המבוא הרחב והמלא ידע שמאיר עיניים בנושאי השתלשלות נוסח אשכנז בכלל ונוסח הגר"א בפרט. בעיון קצר וחלקי בסידור הגדול הזה מצאתי שהמהדיר מנקד את שתי המילים הראשונות של הקדיש בצירה, 'יתגדל ויתקדש', ולא בפתח כמקובל, ואף לא מוצא מקום להעיר על כך ולציין מקור מפני שזהו נוסח די מקובל היום אצל האשכנזים בארץ ישראל, אחרי שהמשנה ברורה פסק שיש לנהוג בזה כדעת הגר"א, ובדורנו כבר כמה סידורים והרבה מתפללים בני ישיבות נהגו כדעתו. אך האמת היא שהכרעה זו לא פשוטה כלל, ספק אם יצאה מפי הגר"א מעולם, והמשנה ברורה עצמו בוודאי שלא נהג כך ולא הורה כך לתלמידיו, ושבו-ואל-תשנה עדיף. ואכמ"ל. בלי קשר לנוסח הגר"א, אלא כחזרה לנוסח אשכנז המדויק, ביטל המהדיר בצדק את ההפסקה המיותרת ב'שירת הים' באמצע הפסוק 'ומצאת את לבבו נאמן לפניך - וזכות עמו הברית' שאין לה טעם וריח - היא מהווה רק שריד למנהג הישן שכאשר מתקיימת בביה"כ ברית מילה המוהל והקהל אומרים מכאן ואילך את שירת הים פסוק בפסוק, מנהג שגם הוא כמעט בטל לגמרי, וישר כוחו; אך השאיר את ההפסקות

המיותרות בברכות קריאת שמע באמצע המשפט: 'וממליכים - את שם' וזרע ישראל עבדיך - על הראשונים'. ועוד: המהדיר התעלם לכאורה ממנהג הגר"א להגביה את הספר לפני קריאת התורה, ולא אחריה כמקובל אצל האשכנזים. ראויה לשבח הכרעתו של הרב מובשוביץ להשמיט את המשפט 'שנאמר ואתה אלוקים תורידם לבאר שחת' וכו' מסוף התפילה שאחרי הלימוד, כפי גרסת הרי"ף והרמב"ם והסידורים העתיקים, ולא כפי השיבוש המקובל, שעל פי הלומדים מקללים ללא שום הצדקה וללא שום ציווי חז"לי את כל אלו שלצערם ולצערנו לא לומדים תורה, וכן לא ייעשה. יישר כוחו של הרב מובשוביץ שבתוך כל פעליו ואחריותו הוא ממשיך בעבודתו התורנית ומהדיר בכישרון מבחר ספרים לתועלת הציבור.

תבואת ראשית. לקט עיונים בתלמוד הירושלמי מסכת ראש השנה. ראובן קמפניינו. ירושלים, הוצאת הקיבוץ הדתי, תשע"ט. טו+318 עמ'. (r.h.campa@gmail.com)

לקט אמרות וסוגיות קצרות כסדר הירושלמי ראש השנה מפורשות ומבוארות, לעיתים בקצרה ולעיתים בארוכה, לעיתים מהפן ההלכתי ולפעמים מהפן ההיסטורי, הלשוני, הראלי וכד'. המחבר עוסק ברוב שעות היום בכריכה אומנותית ובשימור של ספרים הראויים לכך, ושעות רבות ביום הוא לומד ומלמד, כאשר חיבה יתירה נודעת לו לתלמוד הירושלמי. זהו ספרו החמישי בסגנון זה, כאשר הראשון על מסכת פאה בירושלמי יצא לאור לפני עשור בדיוק. כארבעים סוגיות מבוארות בספר, ולעיתים מתוך הסוגיא מגיע המחבר למחוזות רחוקים ומעניינים. כך הסוגיא הראשונה עוסקת בתירוץ הגמרא 'אין למדים מברייתו של עולם' לגבי סדרי הימים בשבוע, מכאן עובר המחבר לפירוש הרשב"ם המפורסם שלפי פשוטו של מקרא הלילה הולך אחר היום בניגוד למקובל בהלכה, והוא מציע שיתכן שהחיסרון בכתה"י היחיד של הרשב"ם על התורה בדיוק בחלק זה של כתה"י נובע לא ממצוקות וקשיי מסירת כתב היד לדורות הבאים - אלא מצנזורה יהודית-פנימית על הפירוש הנועז הזה... מכאן הוא עובר לכעסו של הראב"ע על 'טפשות המפרשים התועים' שמפרשים פירוש כה חריג, ועל ביאוריו החריפים בפירושו על התורה וב'אגרת השבת' בנושא הזה. אחר כך הוא מביא מדברי סבו פרופ' מ"ד קאסטו, חוקר המקרא הנודע, שמחזק בכל עוז את דברי רשב"ם, וטוען שיש להבדיל בין החלוקה הטבעית לחלוקה ההלכתית, ומנסה להביא ראיות לכך. המחבר מסיים בטענה המעניינת שרמז לזיכרון זה נותר בסידורים שלנו: הסידורים פותחים כולם בתפילת שחרית של כל יום כשתפילות מנחה וערבית נמצאות בהמשך, אבל המדור של תפילות השבת מתחיל תמיד בקבלת שבת ובתפילת ערבית, והנה לפנינו חלוקה זו בדיוק...

ותן חלקנו בתורתך. קובץ מאמרים של תלמידי שיעור ד' בישיבת "דרך חיים", מסכתות קידושין ושבועות. שעלבים, תשע"ט. 120 עמ'. (yderechaim@gmail.com)

אחרי שנה מעוברת וגדושה מסיימים תלמידי שיעור ד' של הישיבה הקטנה-הלאומית 'דרך חיים' בראשות הרב מתניה אריאל שליט"א שע"י ישיבת שעלבים את לימודיהם בה, ועוברים לישיבות גבוהות ברחבי הארץ. שתי המסכתות שנלמדו השנה היו מסכתות 'כבודות' ומלאות

למדנות, והבוגרים מוכיחים בחוברת זו לרבניהם ולהוריהם שהם הספיקו לעשות משהו בשנות לימודיהם בשיבת 'דרך חיים' (המכונה מסיבות היסטוריות 'שיבת גמזו'). למאמרי העיון של הבוגרים והחברות בשתי מסכתות אלו צורפו כמה מאמרי הלכה, תנ"ך ואמונה, האחרון עוסק בתפילה ודרכי פעולתה על האדם ועל העולם. ברכת הצלחה לתלמידים היקרים, יהי רצון שהגדיים יהפכו לתיישים בעלי קרניים... (ע"פ ברכות סג, א).

מסביב לשנה. הרעיונות והסיפורים הטובים ביותר על החגים ומעגלי החיים. בני דון-יחיא. קרית גת, אלומות הוצאה לאור, תשע"ט. 262 עמ'. (08-6882359)

אחרי ספריו 'מסביב לשולחן' ו'מבחר הסיפור היהודי' ממשיך המשפטן בני דון יחיא בחיבור והוצאה לאור של ספר עם סיפורים, 'וורטים' ודברי תורה והגות, הפעם על חגי ישראל ומועדי השנה ומעגל החיים היהודי, בתוספת של קטעי הומור קלים ונעימים. כך למשל הוא מספר בשם ר' אייזל חריף שפעם מבחר האתרוגים בעירתו לא היה משובח, וכל מי ששאלו הוא היה צריך להודות בפניו שהאתרוג כשר אבל לא כ"כ נאה. אך מה לעשות כדי לא לפגוע בפרנסתו של מוכר האתרוגים? הציע לו ר' אייזל לשלוח ביד כל קונה שני אתרוגים, כך תמיד הוא, ר' אייזל, יוכל להצביע על אתרוג אחד ולומר שהוא נאה מחברו, בלי להוציא דבר שקר מפיו, ובלי לפגוע במוכר... כמה חוכמת חיים ואהבת הבריות יש בסיפור זה!

רפואה בפרשה. ענייני רפואה והלכה אקטואליים לפי סדר פרשות השבוע. ד"ר חנה קטן. שעלבים, משעול, תשע"ט. 207 עמ'. (sif.mishol@gmail.com)

ממש בשלהי שנת תשע"ט יצא לאור ספר נוסף של אשתי שתח'. הפעם מדובר על חמישים ביורים רפואיים-הלכתיים בנושאים שונים הקשורים בדרך זו או אחרת לפרשת השבוע, כל פרשה והנושא הקרוב לה. הרקע הרפואי וההלכתי של כל אחד מהנושאים מתואר בבהירות ובפשטות, וכך על שולחן השבת אפשר לדון בפרשת חיי שרה שבה נקרא אברהם 'זקן בא בימים' בהגדרת הזיקנה ובתוחלת החיים וב'זקן' בהלכה, בפרשת קדושים שבה נאמר בין השאר 'לפני עיוור לא תתן מכשול' במצבים השונים המביאים לקשיי ראייה ולהלכות המיוחדות הקיימות כלפי עיוור והשייכות לעיוור עצמו, בפרשת מטות העוסקת באחוזי השלל נידונים ענייני סטטיסטיקה ומשמעותם ההלכתית ועוד ועוד, הכל מלווה בצילומים רבים להמחשה ובגרפיקה איכותית. עונג שבת אמיתי. יישר כוחה.

טהרת ישראל. בירורי הלכה בסדר טהרות. כרך א. עזריה אריאל. ירושלים, מכון המקדש, תשע"ט. כח+399 עמ'. (azar@neto.net.il)

הרב עזריה אריאל הינו תלמיד חכם מופלג, מעולה וצנוע, רב קהילה בשכונת הר חומה בירושלים, וראש הכולל שעל-יד 'מכון המקדש' שבראשותו של אביו, הרב ישראל אריאל שליט"א רב הפעלים. מגיל צעיר נדבקה נפשו של הרב עזריה בחלק הקשה ביותר והמוזנח ביותר בעולם התורה העיוני - הלכות טהרה, שהם הצד השני של מטבע הלכות המקדש

וכליו והקרבתו ומתנות הכהונה ועוד. אחרי שמילא את כרסו בש"ס ופוסקים במשך שנים רבות פנה הרב עזריה לעסוק ראשו ורובו בתחום הקדשים והטהרות, ואחרי שפרסם עשרות מאמרים וכמה כרכים של סדרת 'שערי היכל' הנפלאה על ענייני הקודשים על סדר המסכתות, החליט לאסוף את מאמריו ועיוניו בענייני טהרות לספר מרשים בתוכו ובברו, כאשר ה'טריגר' לכך היה הגיעו של אביו הרב לגבורות, ולכבודו נקרא הספר 'טהרת ישראל'. הרב עזריה מדגיש שהקירבה של העוסקים בסדר טהרות בימינו לגופי הסוגיות ולפסיקת ההלכה הרבה יותר בולטת מאשר בנושאים הלכתיים אחרים, מפני מיעוט הראשונים והאחרונים שדנים בכל סוגיא, והעמימות הקיימת לעיתים אפילו בדעת חז"ל בסוגיות מרכזיות. המאמר הבולט ביותר בספר באריכותו ואיכותו וחידושו הוא זה העוסק בסוגיית 'חרב הרי הוא כחלל', בה מחדש הרב עזריה, עם כל הזהירות הנדרשת, שיתכן להבין את הסוגיא שלא כמו רוב ככל הראשונים שכל כלי מתכת שנוגע במת הופך להיות אבי אבות הטומאה מכאן והלאה, והופך את הנוגע בו לאב הטומאה ללא הגבלת זמן, אלא שחרב הרי היא כחלל רק 'בחיבורין', בזמן שהיא נוגעת במת או באחד מאבריו, ורק אז היא מטמאת את הנוגע בה להיות אב הטומאה, אך ברגע שהיא מורחקת מהמת היא יורדת למדרגת אב הטומאה בלבד, וכמובן שיש לכך נפקא-מינות אדירות להלכה בכלל, ולאפשרות יישום סביר של חיי הטהרה כשנוכח לכך בפרט. הרב עזריה מעיד שכאשר הגיע למסקנה הזו לפני שנים רבות נדדה שנתו מעיניו במשך שלושה לילות רצופים מרוב זעזוע והתרגשות, אבל בפרק בן 120 עמודים הוא מוכיח את דעתו מעשרות סוגיות ומתמודד עם דעות גדולי הראשונים, וגם קיבל על כך עידוד מכמה מגדולי ישראל שאמרו שדבריו ראויים לדיון בבית המדרש למרות חידושם ונועזותם, ומי יודע, יתכן שהם יתקבלו על דעת גדולי ישראל להלכה למרות שהם מנוגדים לדברי ראשונים רבים (נוסח ראשון של המאמר נדפס, בעידודם של תלמידי חכמים, בקובץ 'מעלין בקודש' לפני תריסר שנים [גיל' טו תשס"ח]), ונוסח מתוקן יותר נדפס ב'המעין' גיליון 222 [תמוז תשע"ז]. עוד עוסק המחבר בידי טהרת המצורע ובגדרי 'אבן מסמא', בטומאת בועל נידה ובהלכות מת גוי ועוד ועוד. הגאונים הרב אביגדר בנצל והרב יעקב אריאל שליט"א (דוד המחבר) עברו על הספר והעירו את הערותיהם, והמחבר מתמודד איתן בסוף הספר. 'טהרת ישראל' אמורה להיות סדרת ספרים שתעסוק בעיון עמוק להלכה ולמעשה בעוד סוגיות הלכתיות בענייני טהרה שעוסק בהן הרב עזריה אריאל שליט"א, שבעזה"ת נידרש לפסוק בהן הלכה למעשה בקרוב ממש.

כסף כשר. בין אדם לכספו בעידן המודרני. אריאל בראלי. שדרות, משפט לעם, תשע"ט. 251 עמ'. (arielbareli@gmail.com)

הרב בראלי משמש כבר שנים כאב"ד בעיר שדרות ור"מ בישיבת ההסדר, ומראשי המדברים בענייני חידוש המשפט העברי למעשה והחדרתו לחיי המעשה המודרניים. לאחרונה נבחר לרב היישוב בית אל על שני חלקיו (בית אל א שעד עתה שימש כרבו הרב שלמה אבינר שליט"א, ובית אל ב עם הישיבה במרכזו שעד עתה שימש כרבו ראש הישיבה הרב זלמן מלמד שליט"א), ולתוך נעליים גדולות אלו הוא נכנס כאשר בידו ספר חדש שמבטא את

מרכז עשייתו בעבר ובהווה - המשפט העברי למעשה, אך לא רק כהתדיינות בדיעבד בין טוען לנטען ובין מזיק לניזק - אלא כהדרכה לכתחילית של התנהגות תורנית בחיי המעשה בעולם המודרני מבחינה ערכית והלכתית. למרות שהוא אמור להיות חלק מסדרה בת כמה חלקים, כבר חלק זה עוסק במרבית הנושאים המצויים בכלכלה המודרנית: צרכנות, התנהלות עסקית, יחסי עובד-מעביד, זכויות הפרט והזכות לפרטיות, הלכות שכנים ושותפים, דיני שאלה ושכירות, דיני נזיקין, חוקי התנועה בהלכה, דיני הלוואות והלכות מעשר כספים, כללי דיני השבת אבידה, המשפט הישראלי מול משפטי התורה, הנהגות עורך דין על פי ההלכה, כללי ההיתר בפנייה לבית משפט חילוני, עשיית דין עצמית, נטילת סיכונים כלכליים, ועוד ועוד, הכל בקיצור ולעניין, עם מבואות וסיכומים, מקורות והפניות, נספחים ומפתחות. הספר מהווה מדריך יוצא מן הכלל לחיי כלכלה על פי ההלכה, ובקיצור: להשגת 'כסף כשר'. ניתן לקוות שהתפקיד החדש של המחבר לא ימנע בעדו מלהמשיך בפעולותיו החשובות, במעשה בכתב ובעל פה, בתחום פיתוח ושכלול המשפט העברי בארצנו הנבנית.

אגרא דשמעתא. מקבץ נבחר של סעיפים מתוך ספר 'קצות החושן' עם שאלות בלימוד למחשבה ולעיון. נתנאל שושן. שעלבים, ישיבת דרך חיים, תשע"ט. 83 עמ'.
(netanelshushan@gmail.com)

הרב שושן היה עד לאחרונה אברך ותיק בישיבת כרם ביבנה, ועתה הוא ר"מ טרי בישיבה הקטנה-הלאומית האיכותית 'דרך חיים' בשעלבים. נוסף למילוי חובותיו כר"מ בשלמות ובמאור פנים מיוחד, הוא החליט לפתח את יכולותיהם הלמדניות של תלמידי הישיבה בכיוון התורני שפיתח אותו עצמו מאוד בשנותיו בישיבה - והוא לימוד עיוני בספר 'קצות החושן', שהוא המדריך המרכזי להעמקת העיון ולסברא ישרה בעולם הישיבות כבר דורות, ושפתו קלה ונוחה יחסית. בנוסף לשיעורים בעל-פה בתחום הזה טרח הרב שושן להוציא לאור חוברת הדרכה ללימוד שיטתי של ה'קצות', ובה הפנייה לעשרות סעיפים בקצוה"ח כולל מראי מקומות, הסברים, נקודות לעיון ומחשבה ושאלות חזרה. בסוף כל נושא נמצאות שאלות לבוחן עצמי ולשינון, וכן שאלות חשיבה מעמיקות במיוחד בענייני ה'קצות' שנלמדו בסדרת הסעיפים בנושא זה. החוברת מיועדת גם ללימוד עצמי לכל בחור בישיבה קטנה או בראשית הישיבה הגבוהה שמעוניין בהדרכה כדי להיכנס לעולם הלמדני האמיתי. יישר כוחו של ידידי הרב נתנאל, יפוצו מעיינותיו חוצה בעל פה ובכתב.

